

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Eva Trojanová

Postoje k trestu smrti v České republice

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Martin Vávra

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. června 2013

Eva Trojanová

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Martinu Vávrovi za vstřícné a velmi přínosné vedení mé diplomové práce. Děkuji také své rodině, svému manželovi Filipovi a malé Emě za trpělivost a pomoc, kterou mi v rámci mého studia poskytovali.

Obsah

ABSTRAKT.....	5
ABSTRACT	5
1. ÚVOD	7
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
2.1. Trest smrti	9
2.1.1. Historie vnímání trestu smrti v lidské společnosti.....	14
2.1.2. Způsoby poprav v historickém ohlednutí a jejich proměny.....	20
2.2. Kat.....	29
2.3. Popravy slavných.....	32
2.4. Aktuální situace ve světě.....	35
2.5. Trest smrti na historickém území českého státu.....	38
2.5.1 Trest smrti v Československu v letech 1918 – 1990.....	40
2.7. Příznivci a odpůrci trestu smrti.....	41
3. EMPIRICKÁ ČÁST	46
3.1. Metodologický rámec.....	46
3.2. Zdroje hypotéz a jejich zpracování.....	49
3.3. Analýza dat	50
3.4. Shrnutí výsledků analýz.....	78
4. ZÁVĚR	80
LITERATURA (BIBLIOGRAFIE)	83
Přílohy.....	85

ABSTRAKT

Práce se zabývá postoji občanů České republiky k trestu smrti. Popisuje proměny vnímání absolutního trestu v historickém vývoji, jeho prezentaci veřejnosti a také změny v přístupu veřejnosti k tomuto trestu a k násilí obecně. Zabývá se vývojem technik poprav a společenskou situací kata a katovského řemesla. Tyto kapitoly jsou zařazeny především pro širší kontext, který umožňuje lépe využít a interpretovat data z výzkumu. Výzkum také ukazuje základní myšlenky příznivců a odpůrců trestu smrti a popisuje aktuální situaci týkající se trestu smrti ve světě.

Výzkum, zabývající se postoji k trestu smrti v České republice byl realizovaný v roce 2012 a 2013 a využívá kvantitativní metody dotazníkového šetření, konkrétně online výzkumu na panelu respondentů. Tento výzkum byl uskutečněn na online panelu společnosti Millward Brown Czech Republic a vzorek tvořilo 821 respondentů. Výsledky výzkumu objasňují vliv sociodemografických charakteristik na postoje k trestu smrti. Tento výzkum dále studuje hlavní důvody pro a proti trestu smrti, zkoumá postoj k trestu smrti na základě zkušenosti s kriminalitou a vlivem znalostí o trestu smrti. Ve výzkumu bylo také hodnoceno, zda postoje lidí k trestu smrti ovlivňují jejich názory na možnou převýchovu vraha ve vězení a nebo názory na hlasování o trestu smrti v referendu.

ABSTRACT

My diploma work follows up Czech Republic inhabitants' attitudes toward the death penalty. It also describes changes in death penalty perception in terms of historical aspect, its presentation to public society, changes in approach to death penalty and violence in general over time. It deals with execution types development, executioner's social position and craft. It brings elementary thoughts of advocates and opponents of the death penalty and describes related contemporary situation in the world. All these chapters are included for broader context description to allow me better use and identify results from the survey.

The other part of my diploma work is survey with focus on attitudes toward the death penalty in Czech Republic. It was conducted in 2012-13, based on online

respondent panel, with use of quantitative methods. This market research survey was executed on Millward Brown Czech Republic online panel with sample of 821 respondents. Results basically deliver knowledge of relation between attitudes toward the death penalty and sociodemographics, main arguments for and against the death penalty, clarifies the relation between attitudes toward the death penalty and some factors such as experience with crime or death penalty basic facts knowledge. I also evaluated if respondents' attitudes toward the death penalty influence their opinions on possible murderer's re-education in prison or opinions on referendum vote about the death penalty.

Klíčová slova

Trest smrti, poprava, dějiny české země, kat, spravedlnost, zločin, vražda, soudnictví.

1. Úvod

Práce „Vnímání trestu smrti v České republice“ byla napsána v průběhu roku 2012 a 2013. Toto téma jsem si vybrala vzhledem k neustále aktuálnosti této problematiky a také z osobního zájmu o názory současné české populace. Zároveň mě lákala práce s online výzkumem jakožto moderní metodou dotazníkového šetření.

Téma života a smrti je pro člověka stále otevřené. Přestože většina lidí si je v dnešním světě vědoma své konečnosti, smrt je něčím, co člověka nenechává klidným, zajímá ho, vzrušuje i děsí zároveň. Jak řekl J. Davies: „Zájem o smrt je prodchnutý emocemi; emocemi při prožívání nebo očekávání ztráty, emocemi při uvědomění si vlastní smrtelnosti.“ [Davies 2007: 5]

V první teoretické části své práce se věnuji obecně historii trestu smrti v České republice, ale i ve světě, představuji některé nejznámější techniky poprav a také zohledňuji za jakých okolností k těmto popravám docházelo a z jakých důvodů se lidé k těmto trestům odsuzovali. Popisuji zde také názory jednotlivých autorů na tuto problematiku ve spojení s konkrétními historickými příklady. V dalších kapitolách pak představuji postavu kata a s ním spojených zvyklostí a také seznamuji s několika příklady poprav slavných osob, ať se již jedná o panovníky či jinak významné představitele společenského života. Techniky poprav a popravy slavných, stejně tak jako kapitolu o práci kata jsem do své práce zařadila především kvůli vybudování širšího kontextu, na jehož základě lze pak lépe využít data z výzkumných postojů. Další části mé práce popisují aktuální situaci týkající se trestu smrti ve světě a také historický vývoj trestu smrti v českých zemích a v poslední etapě jeho trvání v Československu v letech 1918 -1990. V závěrečné kapitole teoretické části se pak zabývám názory příznivců a odpůrců trestu smrti.

Druhá metodologická část nejprve představuje mnou vybranou metodologii kvantitativního online výzkumu, dále představuji své hypotézy. Následuje analýza dat a její objasnění a v závěru své práce pak popisuji výsledky a závěry, ke kterým jsem dospěla.

Ve své práci si kladu za cíl zkoumat postoje lidí k trestu smrti v České republice. Postoji myslím hodnotící vztahy, které v sobě integrují jak kognitivní aspekty

psychiky (poznatky o různých objektech), tak i aspekty emotivní (prožívání jejich významu) [Zeman 2011].

Ve svých hypotézách hledám odpověď na to, které okolnosti mají vliv na postoje k trestu smrti a také zda jsou lidé v České republice informovaní o tom, kdy byl u nás zaveden a zrušen trest smrti a zda tato znalost má vliv na jejich názory týkající se této problematiky. Žijeme v moderní době, kdy velký vliv na komunikaci jednotlivých témat mají masmédiá. Ta ovlivňují názory lidí velmi silně a významná část toho, co veřejnost o kriminalitě ví, je založeno právě na těchto mediálních zprávách. Lze tedy říci, že postoje veřejnosti ke kriminalitě jsou často spíše nepodložené a povrchní. Z tohoto důvodu jsem do svého výzkumu zařadila také otázky týkající se osobní zkušenosti s kriminalitou a zjišťuji, zda má tato skutečnost vliv na postoj k trestu smrti.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Trest smrti

Trest smrti je tématem, které dělí lidskou společnost. Spáchání mimořádně brutálního zločinu vždy znovu otevře diskuzi o znovuzavedení tohoto trestu ve státech, kde byl zrušen. „Na pováženou však je skutečnost, že trest smrti bývá v takto vypjatých situacích chápán jako všelék proti veškerým násilným zločinům.“ [Barring 2008: 7]

Diskuse o opětovném zavedení trestu smrti se však objevují i v zemích, které trest smrti zrušily, toto téma je stále aktuální. “Tento nepřestávající spor bude přetrvávat potud, pokud budou lidé kdekoliv na světě vystaveni trestu smrti.” [Bestová 1996: 10]

Dříve se zločiny dělily na zločiny, přečiny a přestupky. To bylo zrušeno socialistickým trestním zákonem z roku 1950, přičemž namísto zločinů se začal objevovat pojem trestného činu, který přetrvává do současnosti [Francek 1999].

Podle současného trestního zákoníku se trestné činy dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny, zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.¹

Trest smrti definují podle L. Barringa jako úmyslné popravování spojené s jednotným rituálem. To lze takto posuzovat teprve ve chvíli, kdy máme od různých národů a z různých dob zprávy, které potvrzují používání stále se opakující metody zabití odsouzence.

Barring vysvětluje, že lidé původně nechtěli vraždit spolubližní přímo vlastní rukou. Vymýšleli proto popravy jako například ukřižování. To patří do skupiny nejstarších druhů poprav. Ve starověku lidé žili ve světě, který byl pro ně plný zázraků a hrůz. Nikdo nebyl schopen odhalit, jakým způsobem fungují změny

¹ Dostupné z: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/trestni-zakonik-uplne-zneni>

počasí, nebo jaké jsou příčiny zemětřesení, důvody přílivu a odlivu nebo například jak dochází k ničivým lesním požárům. Člověk byl vydán na milost a nemilost přírodě, která mu poskytovala obživu, ale zároveň ho neustále ohrožovala. Lidé přírodní síly uctívali a uchýlovali se k nim i ve chvíli, kdy se potřebovali zbavit některého ze členů svého společenství. V takovéto situaci se jako vhodné nabízelo využít přírodní živly. Příroda byla nesmírně silná a vysoce převyšovala slabé lidské možnosti. Plnila úlohu očisty. Voda, vítr, slunce a plameny zabíjely a zároveň zůstávaly neposkvřeny. Díky tomu jim lidé svěřovali odsouzenec. Lidé se pak na těchto popravách podíleli jen tím, že zabránili odsouzeným v útěku.

Jak se lidská společnost vyvíjela, trest se měnil a stával se něčím více než pouhým odstraněním provinilce. Tento vývoj byl však velmi dlouhý. Bylo důležité, aby každému členovi společenství bylo ukázáno, co čeká zločince. Na jedné straně se jednalo o to, aby byla uspokojena spravedlnost, na druhé straně bylo důležité zastrašit ty, kteří byli náchylní ke zločinu [Barring 2008].

Na Západě v průběhu historického vývoje docházelo ke změnám vnímání trestu smrti a docházelo k jeho omezování a rušení. Jak zmiňuje Goeau-Brissonière bohužel tato změna názorů na Západě nedokázala přesvědčit ostatní svět, aby tuto změnu přijal také za svou, aby respektoval integritu člověka a aby přistoupil na to, že opustí hrdelní trest, a to i pro ty nejtěžší zločince. Vývoj trestu smrti popisuje mimo jiné i Martin Monestier ve svém díle „Historie trestu smrti“. Goeau-Brissonière o tomto díle říká, že je neustále aktuální, jelikož většina ze 179 členských států OSN se stále ještě v dnešní době uchyluje k těmto trestům, které jsou stejně kruté, ať jsou prováděny pomalu či rychle.

Je velmi těžké nebrat na vědomí hromadné popravy, které doprovázely válečné konflikty mezi národy, občanské či náboženské války a kterým nepředcházely žádný zákonný proces. V takových případech se trest smrti rovná vraždění. Například nacisté využívali celou škálu technik, které Monestier vyjmenovává ve své knize a uplatňovali je proti jednotlivcům a skupinám, jejichž jediné provinění bylo, že žijí. Ať se již podíváme kamkoli a do jakékoliv doby na zemi, v základu trestu smrti stojí vždy řezničina. Techniky hrdelního trestu jsou velmi rozdílné. Některé se opírají o zásah na dálku (od ukamenování po zastřelení), jiné využívají ohně

(upálení či pomalé opékání), některé zase vody (svržení do hlubin či topení), jiné zbavují vzduchu (uškrtení nebo pověšení, zadržování), další připravují o hlavu (stětí sekýrou či mečem, gilotina). K nejmodernějším technikám se řadí plynová komora, elektrické křeslo a smrtící injekce. V kapitole 2.1.2. budu o těchto technikách hovořit podrobněji.

Jediné, k čemu s pokrokem dochází, je dobrá vůle vědců zmenšit úzkost a bolest odsouzeného, který čeká na svou poslední hodinu. Nicméně v dřívějších dobách vědci spíše vymýšleli, jak utrpení prodloužit. Zůstává stále jedna otázka, kterou je volba mezi civilizací a barbarstvím. Existují prohlášení a listiny lidských práv, nicméně lze tyto dokumenty naplnit v době, kdy se státy dohadují o to, zda se má hrdelní trest zrušit, ponechat nebo obnovit? V Evropě se v tomto směru odehrála revoluce, která se postavila na stranu zrušení trestu smrti a nezbývá než doufat, že se tato změna rozšíří v průběhu doby i na další kontinenty. A opět se objevuje otázka smyslu trestu smrti ve chvíli, kdy by věda měla nikoliv pomáhat zabíjet, ale umírat. Nicméně to je už jiný problém, který nebudu ve své práci zohledňovat.

Podle Monestiera se trest smrti řídí politickými, náboženskými, finančními a jinými úvahami i zvyklostmi, ale v celé historii je pro něj typické neustálé hledání a pátrání po co nestrašnějších postupech, jaké si jen člověk dokáže představit. Cílem je exemplárnost trestu, odstrašit každého, kdo by se chtěl postavit proti přijatým pravidlům a ustálenému řádu. Mučení na naší planetě stále existuje, dokonce se mu v některých částech světa daří více než kdykoliv předtím. Trest smrti spojený s nevyhnutelným utrpením není tedy jen historickou relikvií. I když pomineme desítky individuálních poprav, které jsou vykonávány bez soudního procesu a hromadné masakry, ke kterým každoročně ve světě dochází, vraždění nejen neubývá, ale dokonce získává pevné místo v legislativě dvou třetin zemí tvořících mezinárodní společenství [Monestier 1998].²

Jak jsem již zmiňovala v úvodu, v dnešní době je patrný silný vliv médií na postoje a názory veřejnosti. Zajímavě tento fenomén popisuje J. Tomášek ve své knize “Úvod do kriminologie”. Odkazuje se zde na teorii “morální paniky”, kterou jako první v komplexní podobě předložil S. Cohen (1972). Tento koncept pro

² Podrobné údaje týkající se trestu smrti v současné společnosti rozebírám v kapitole 2.4.

vlastní empirické výzkumy od té doby využívá také kriminologie. Historické kořeny “morální paniky” sahají až do 16. - 17. stol., kdy probíhaly hony na čarodějnice. V té době hráli hlavní roli inkvizitoři. Dnes tuto roli přebrala média. V základu této teorie je vliv médií na širokou veřejnost. V principu jde o to, že media si vyberou nějakou zajímavou a dobře prodejnou skupinu lidí, která se svým chováním nějakým způsobem vymyká standardu. Pokud se podaří zaujmout diváky a ti se chytanou, rozjíždí se mediální boj o to, které medium přinese o této skupině více zpráv a novinek. Čím více jsou tyto informace šokující, tím více se o dané situaci hovoří a roste o ní zájem. Média situaci zveličují, lidé si vytváří stereotypy a problém eskaluje. Dochází tak například i k umělému propojování situací, které spolu třeba ani přímo nesouvisí. Problém se zjednodušuje a nikdo nepátrá po konkrétních příčinách, které mohly ovlivňovat danou situaci. Dříve nebo později se tato situace polarizuje. Tuto polarizaci média ještě podporují různými obrazy a symboly. Ty zas zpětně zvětšují a zdůrazňují odlišnost dané skupiny. Veřejnost je v dnešním chaotickém světě ráda za společnou myšlenku, kterou může sdílet, vyhrocuje situaci a volá po tvrdém zákroku na svou ochranu. Díky médiím má totiž každý člověk pocit, že příslušná skupina představuje riziko i pro něj osobně. Vůbec přitom není bran zřetel na to, že daný člověk se skupinou nemá žádnou zkušenost nebo s ní dokonce ani nemůže přijít do kontaktu. Zvláštní přitom je, že ačkoliv všichni odmítají obecně násilí, vítají jakoukoliv formu agrese, která bude použita proti této skupině. U takto vyčleněné skupiny je pak tendence k rostoucí deviaci, jelikož dostala negativní nálepkou, která je od zbytku společnosti ještě více odcizuje. Jejich deviantní chování se tedy zintenzivňuje a to vyvolává opět tvrdší mediální a politickou reakci. Teoreticky by se toto mohlo dít stále dokola, nicméně časem se každé téma omrzí a média se o ně přestanou zajímat.

Tento koncept je rozhodně velmi inspirativní v tom, jak média dokáží manipulovat veřejným míněním, a to i v oblasti kriminality a její kontroly. Samozřejmě nelze brát ovlivnění mediálním obrazem jako absolutní vztah, je zde řada dalších aspektů, které veřejnost ovlivňují. Nicméně lze připustit, že masmédia mají velmi významný vliv na postoje ke kriminalitě a její kontrole a v některých případech může být jejich vliv tak silný, že lidé mají o tomto tématu nepřesné

názory, ne-li zcela mylné. Jako příklad Tomášek uvádí vývojový trend kriminality. I přestože ve většině vyspělých evropských zemích došlo v posledních letech ke snížení trestných činů, průzkumy veřejného mínění tvrdí opak. Je to z toho důvodu, že média v tom samém období dala výrazně větší prostor informacím o zločinu a lidé se domnívají, že kriminalita roste. Potvrzuje to také fakt, že z výzkumů vyplývá, že o rostoucí kriminalitě jsou přesvědčeni více lidé, kteří stráví více času sledováním televize. Podobně je tomu i s názorem na trest smrti. Lidé se domnívají, že v zemích, kde byl trest smrti zrušen, došlo k nárůstu kriminality. To však žádné statistiky nedokazují. Podobným způsobem bývá přeceňována i recidiva. Podle výzkumů v České republice vnímají zločinnost jako závažný dlouhodobý problém dvě třetiny obyvatelstva. Občané České republiky se také většinou domnívají, že systém trestů v zemi je příliš nízký. Opět se ale jedná o to, zda občané znají skutečnou výši sankcí. Většina z nich neví přesně, jaké jsou trestní sazebníky a jejich mínění je opět postaveno na mediálním obraze. Lidé mají tendenci systém výrazně podceňovat. Svůj význam při hodnocení situací má také fakt, zda lidé mají konkrétní zkušenost s kriminalitou a s danou institucí [Tomášek 2010].

Zajímavý je také fakt, že v okamžiku, kdy se o trestech diskutuje pouze na obecné rovině, lidem na mysli vytanou okamžitě ty nejhorší možné delikty. Jsou to téměř výhradně zprávy o nich, co člověka nejvíc znepokojuje a nejčastěji vyvolává pocit, že je třeba se bránit co nejtvrdějšími prostředky. „Máme-li však před očima plastičtější a konkrétnější obraz pachatele, nikoliv jen anonymní vizi extrémně rizikového zločince, do níž si promítáme své obavy a emoce, situace se rázem změní.“ [Tomášek 2010: 54] Mnoho lidí začne přemýšlet o možných příčinách delikventního chování a následně o vhodných opatřeních, jimiž by bylo možné na zločince výchovně působit, aby nebyl nebezpečný.

Díky trvalému zájmu masmédií o kriminalitu, dostávají občané obrovské množství informací. To jim dává pocit, že jsou v diskuzi o dané problematice plně kompetentní. Pokud to srovnáme například se zdravotnictvím, tam si lidé nedovolí tolik soudit, jelikož s tímto oborem mají nějakou osobní zkušenost a vnímají ho jako velmi odborný. Ne však u kriminality. „Média nás obdařila pocitem, že toho

všichni víme až dost nejen o zločinu a jeho typických projevech či příčinách, ale stejně tak o dobrých a špatných metodách, jak s nimi naložit.“ [Tomášek 2010: 57]

Dlouhodobý výzkum názorů na trest smrti realizuje agentura CVVM. Z výsledků jejich výzkumů je patrné, že největší podporu měl trest smrti u české veřejnosti na počátku devadesátých let minulého století. V dalších letech s krátkodobými výkyvy tento podíl klesal a svého dosavadního minima dosáhl v roce 2002, kdy se pro trest smrti vyslovilo 56 % dotázaných. V průběhu posledních třech let podíl zastánců absolutního trestu opět mírně roste a vrací se tak na úroveň let 1998 – 1999 nebo 2003 – 2005. Počet zastánců trestu smrti klesl od počátku sledování této otázky, tzn. od roku 1992 a mezi posledním šetřením v roce 2012 o 9%. Na straně druhé počet odpůrců trestu smrti stoupl ze 13% v roce 1992 na 27% v roce 2012. Dosavadní historické maximum bylo zaznamenáno v roce 2008, kdy bylo proti 32% dotázaných. V opozici s nárůstem podílu příznivců trestu smrti v posledních třech letech, klesá procento těch, kteří tento trest neschvalují.

2.1.1. Historie vnímání trestu smrti v lidské společnosti

V této kapitole bych ráda vysvětlila, že postoje lidí k trestu smrti se v průběhu historie měnily a vyvíjely se. Je důležité si uvědomit, že smrt člověka byla vnímána zcela odlišně v různých dobových kontextech.

Dlouhá tisíciletí se věřilo, že důležitá je veřejná exekuce, která má největší odstrašující efekt. Veřejnost věnovala popravám značnou pozornost. Každé popravy se účastnil velký počet lidí, občas se dokonce stávalo, že i v rámci těchto přihlížejících docházelo ke zranění či usmrcení, například zadušením. Diváci vnímali popravu jako divadlo a tleskali katovi za jeho „umění“.

Popravy měly v průběhu historie různé podoby. Člověk jakožto myslící bytost často zdokonaloval provedení trestu a prostředí, ve kterém byla poprava uskutečňována až s nevídanou krutostí. Norbert Elias ve svém díle „O procesu civilizace“ vysvětluje na evropském příkladu, jak v průběhu historického vývoje docházelo k určitým společenským změnám. Tyto změny zkoumá pomocí

psychogenetického a sociogenetického zkoumání.³ Oba tyto typy se vzájemně podmiňují a to tak, že žádný z nich nelze označit za základní ani za odvozený. Elias objasňuje, jak se v dlouhodobém historickém vývoji proměňují nejen formy vzájemné provázanosti lidí, nýbrž i sami lidé. Z jeho psychogenetického zkoumání vyplývá, že současné standardy lidského chování představují určitý vývojový stupeň, kterého bylo dosaženo v dlouhodobém, staletí trvajícím procesu. Nazývá ho civilizačním procesem, kdy docházelo k tendenci k formování mechanismu sebekontroly, k vytváření pevnější a diferencovanější aparatury nadjá. Tyto proměny jsou patrné i ve způsobech trestání odsouzenců. Na konci středověku dochází ke zjemňování chování, které do té doby bylo vedeno spíše pudově. V období renesance se chování zjemňuje a je regulováno, dochází k potlačení pudů a afektů, významnější roli mají společenská pravidla a zásady. Podle Eliase, který byl ovlivněn mimo jiné také Freudem, lze tyto změny připisovat pomalé, ale výrazné změně nevědomí lidí, která vede ke změně pudové a afektivní výbavy člověka. Projevuje se to mimo jiné tím, že dochází k potlačení násilí. Vytváří se psychická struktura, která může být ve Freudovské terminologii označena pojmem „nadjá“ a které se běžně říká svědomí. Tato struktura je jako určitý seberegulační aparát osvojována socializací. Posun v kontrole pudů a afektů se uskutečňuje nejprve vnějším tlakem ze strany druhých. Aby však tento posun mohl být trvalý, musí se přeměnit v internalizovaný tlak „sebeprinučení“. Civilizační proces nesleduje lineárně přímočarý směr, jsou v něm i fáze kolísání a oslabení. Příkladem může být doba po 1. světové válce apod. Podobné kolísání lze sledovat i v množství poprav v Československu.⁴ Jak ale vysvětluje Elias, ačkoliv se zdá, že se zde proces zastavuje, dokonce se vrací zpět, jedná se pouze o malý krok zpět, překračování tabu v poválečné době je pouze uvolňování v rámci již předem přijatého standardu. Důležitý v Eliasově díle je aspekt proměny agresivity. Ve středověku bylo násilí na denním pořádku. I když afekty a bojové a útočné touhy mají své místo i v civilizované společnosti, jedná se zde už o ohraničené místo, kde se tyto touhy projevují ve zjemnělé a racionalizované formě. Snaha mučit živé byla dříve

³ Psychogeneze se týká dlouhodobého vývoje osobnostních struktur člověka a jeho chování. Sociogeneze označuje vývoj společenských struktur nerovnosti, moci a řádu.

⁴ Viz kapitola 2.5.1.

ukazována zcela nezakrytě. To se projevuje i ve vynalézavosti a krutosti poprav v dřívějších dobách, zejména ve starověku a středověku. Dnes v nás tyto akce vzbuzují odpor, což ukazuje na rozdíl mezi tehdejšími a dnešními standardy regulace afektů a také na proměnu názoru na to, co je vnímáno jako normální. Podle Eliase je agresivita násilí funkcionálně nezbytná v těch společnostech, které se nacházejí na nízké úrovni řádu a integrace, jelikož jsou nezbytné pro obranu a zajištění zdrojů a panství. To souvisí se stabilizací moci, jelikož kde je tato moc málo stabilizovaná, tam je také v malé míře regulovaná i individuální agresivita. Naopak pak takové společnosti, kde je moc stabilizovaná, poskytují jedinci tolik jistoty, že se sám může zříci násilí, jelikož kontrola a regulace agresivity je nedílným předpokladem společenského života. Psychická regulace výkonu násilí je tedy pevně spjatá se společenskou regulací násilí formou státního monopolu na jeho výkon. Teprve to vytváří v individuální rovině předpoklad pro regulaci psychickou a pro kontrolu afektů a blokování agresivních impulsů [Šubrt 1996].

Na Eliasovu práci v tomto směru navázal také P. Spierenburgh, který na empirickém materiálu z Nizozemí zkoumal mimo jiné i proměnu postojů elit a veřejnosti k násilnému trestání. Popisuje, že toto násilné trestání se stávalo stále méně přijatelné [Spierenburgh 1984].

Vznik středověké společnosti a státní organizace byl provázen i vznikem práva, neboli pravidel chování, které již nebylo záležitostí dobrovolnosti, ale bylo vynutitelné mocí. Právo se stává výsadu mocných, je to privilegium pro vznešené. Nicméně i toto nové právo, stejně jako staré rodové obyčeje, není psané. Pro dnešního člověka je téměř nepochopitelné, jak mohlo nepsané právo fungovat. Toto právo se udržovalo ústní tradicí [Malý 1995].

Pro potřeby mojí práce není třeba encyklopedicky vyjmenovávat všechny způsoby poprav⁵ a práce si ani neklade toto za cíl, nicméně považuji za důležité alespoň obecně nastínit, jakými způsoby byly popravy v minulosti realizovány a jak se v průběhu věku proměnily až do dnešního humánnějšího pojetí, alespoň v některých zemích.

⁵ Detailněji o nich hovořím v kapitole 2.1.2.

R. van Dülmen ve své knize „Divadlo hrůzy“ objasňuje, že v raně novověké společnosti „Monopolizace trestní moci vedla časem na jedné straně ke kriminalizaci veškerého chování, jež se odchylovalo od morálních nároků křesťanských vrchností, na druhé straně však i k postupnému zatlačování starých krutých trestních praktik a starobylé magickorituální právní kultury lidu.“ [Dülmen 2001: 165] Až do té doby byly soudní řízení i exekuce jednotné a veřejné, teprve raně novověké římské právo s právnicky vzdělanými vykonavateli oddělilo vlastní proces a výkon trestu. Zjišťování pravdy probíhalo v utajení a teprve vykonání trestu bylo veřejné, stalo se divadlem pro lid. Právo určovala výhradně vrchnost, nicméně veřejná poprava byla nutná, aby tak byl získán souhlas lidu s rozsudkem, který byl zločinci za jeho provinění vyměřen a který byl vynesena s vyloučením veřejnosti. I když některé tresty byly z dnešního pohledu kruté, nebyly svévolnými akty a nelze je srovnávat se systémem teroru moderních totalitních států. Jednalo se o exemplární tresty, které odpovídaly míře provinění a které měly symbolicky trestat všechny, kteří se podobného zločinu dopustili a nebyli dosud dopadeni. Zároveň vždy existovala možnost udělit odsouzenici milost. Dülmen vysvětluje, že v této době existovaly i tresty peněžité či trest vězení, nicméně přední místo zaujímaly tresty, které delikventa postihovaly na cti a na těle. Od 17. stol. docházelo k poklesu krutých zločinů a také byly dekriminalizované náboženské a částečně mravnostní delikty. Důvodem k tomu byl úspěšný proces ukázněvání a disciplinace obyvatelstva a zároveň důsledná sociální kontrola a právní zajištění obyvatel měst a venkova. Namísto původních popravčích rituálů, přicházelo do popředí „odstrašující usmrcení“ (např. mečem či provazem). „Podřízení soudnictví vládnoucí moci od 17. stol. znamenalo nejen redukci možnosti lidu ovlivňovat soudní praxi, ale také zatlačování pověrečných představ a magických praktik provádějících veřejné trestní akty, a to v neposlední řadě s cílem posílit odstrašující účinek.“ [Dülmen 2001: 168] Nicméně dokud systém hrdelních trestů zůstával v platnosti, byla stále možnost dostat zájmy prostého lidu pod kontrolu omezená a to až do doby, kdy byly veřejné a tělesné tresty a trest smrti zrušeny. Každý měl být po zásluze potrestán bez ohledu na to, do které společenské skupiny patří. S ohledem na sociální postavení odsouzených se to však nedělo, různé přímluvy a

sociální status ovlivňovaly trestání, proto na počestné a šlechtické vrstvy tresty dopadaly méně než na prostý lid. To způsobovalo, že systém hrdelních trestů se v praxi projevoval jako prostředek manipulace a vytěsňování nižších lidových vrstev, které se nepodřizovaly stavovské společnosti. Teprve kritika v době osvícenství v 18. stol. dokázala připravit prostředí pro reformy trestního práva v 19. stol. Ty měly nastolit spravedlivý trest úměrný spáchanému zločinu bez ohledu na společenské postavení jednotlivce. Ohled byl brán na duši zločince (motiv). Důležitým se stalo, aby došlo k nápravě zločince a zároveň mělo dojít k náhradě materiálních škod, které odsouzený způsobil společnosti.

O vývoji trestu pojednal i M. Foucault. Jeho významné dílo „Dohlížet a trestat“ začíná šokujícím popisem poprav v druhé polovině 18. stol., který srovnává s trestním mechanismem o 75 let pozdějším. Jak vysvětluje, dochází zde k proměně, kdy namísto mučení těla nastupuje podrobení se disciplíně. Foucault se zaměřuje na jedinou změnu, která toto doprovázela, a tou je zánik mučení. V době absolutismu byly mučení a poprava vnímány jako politický rituál, který sloužil manifestaci moci. Ke konci 18. století je mučení zavrženo a s tím končí i veřejná poprava jako divadelní představení. Spektakulárnost výkonu trestu je považována za nevhodnou a trestání se stává nejskrytější částí trestního procesu. Trestání je daleko méně bezprostředně fyzické. Zmizelo tělo jako hlavní terč trestních represí. Zločin má odvracet jistota, že bude potrestán. „Vykonávání trestu se postupně stává autonomním sektorem, jehož administrativní mechanismus snímá břemeno z justice, ta se osvobozuje od této neurčité trýzně byrokratickým zakrýváním trestu.“ [Foucault 2000: 41] Tělo se již nemučí, je v pozici nástroje nebo prostředníka. Bývá proti němu zakročeno tak, že je uzavřeno či nuceno pracovat, a to proto, aby bylo individuum zbaveno svobody, považované současně jak za právo, tak za dobro. „Trestání prošlo cestou od umění nesnesitelných pocitů k ekonomii suspendovaných práv.“ [tam: 43] Kata střídají noví odborníci jako jsou dozorcí, lékaři, katechetové, psychiatři, psychologové, vychovatelé. V dnešní době se nejčastěji odsouzencům podávají injekce s utišujícími prostředky. Je zde tendence pro tzv. netělesné trestání, tzn. zbavit člověka všech práv, aniž by trpěl. Dochází tedy ke dvěma zásadním změnám – zánik představení a zrušení bolesti. To, co je

nyňí kriminálním činem dotčeno, není již panovník, který by se měl mstít pachateli, nýbrž celá společnost, kterou se musí před zločinci chránit. “Cílem je konstituovat novou ekonomii a novou technologii trestající moci, v níž je trest vztažen k možné nápravě a k ekonomickému využití napravovaného zločince.“ [tamt.: 183]

V 19. stol. se v moderních trestních systémech prosadilo vězení, internace, nucené práce, galeje, zákaz pobytu a deportace. Model vězení se prosadil z toho důvodu, že se v něm rozvinulo působení moci, které fungovalo již dlouho v jiných společenských oblastech. Jedná se o disciplinární moc, jejíž formou výkonu je politická ekonomie těla. Vězeňská instituce trestá jedince tak, že je donucuje k výcviku těla pomocí stop, které zanechává v chování formou návyků. V 17. a 18. stol. se metody označované “disciplíny” stávají obecnými formami ovládní. Existovaly sice již dříve (např. v kláštorech), nicméně v 17. a 18. stol. se výrazně rozšiřují a stávají se obecnými formami ovládní, vyrábí se užiteční jedinci. V 18. stol. dochází ke vzniku policejního aparátu. Disciplinární společnost se formuje směrem k neomezeně zevšeobecnitelnému mechanismu “panoptismu” neboli k formování “společnosti dohledu”. Regulovaná delikvence s sebou nese i výhody. Jednak ji lze udržovat pod kontrolou, ale je také možné ji orientovat směrem k těm formám nezákonnosti, jež jsou nejméně nebezpečné. Delikvenci lze také přímo využít – např. v minulosti při kolonizaci formou deportace zločinců [Šubrt, Balon 2010].

K trestu smrti se ve svém díle z 18. stol. vyjadřoval i známý italský aristokrat, filosof a ekonom Cesare Beccaria. Beccaria trest smrti kritizoval a ačkoliv nebyl první, kdo tak učinil⁶, jeho dílo bylo průkopnické, jelikož problematiku trestu rozšířilo srozumitelným způsobem mezi širokou veřejnost a dalo tak základy moderní teorii trestu a penologie⁷. Podle Beccaria na člověka více působí rozsah trestu nežli jeho intenzita a přiklání se tak k doživotním trestům.

⁶ Před ním tak učinil již např. Blaise Pascal

⁷ Penologie je vědou o trestání, výkonu trestu a jeho účincích.

2.1.2. Způsoby poprav v historickém ohlédnutí a jejich proměny

V této části své práce popisují způsoby poprav tak, jak byly vykonávány a jak se proměňovaly spolu s vývojem lidské společnosti. Domnívám se, že díky konkrétním příkladům je dobře patrné, jak docházelo ke změně ve vnímání a postojích obyvatelstva k popravě a jak postupná humanizace poprav koresponduje se změnou chování člověka a společnosti. Je dobře patrné, jak se původně kruté popravky, které měly za úkol, co nejvíce prodloužit utrpení odsouzence a zároveň prezentovat odstrašující divadlo, postupně změnilo do poprav skrytých lidským zrakům. Tato proměna krutého divadla, o kterém hovořil R. Dülmen jako o divadle hrůzy do humánního usmrcení bezbolestnou injekcí dobře ilustruje proměnu postojů lidí k násilí a k trestu smrti. I ve způsobech poprav je zřetelně vidět odklon od agresivního chování a naopak příklon k potlačování pudů a afektů a celkově k lidštějšímu přístupu k trestání člověka.

Od nepaměti bylo používáno k usmrcení člověka zvířata, dochované jsou informace o popravě již ze sedmého století před Kristem, kdy nejmocnější asyrský král Aššurbanipal předhazoval vězně obrovským dogám [Monestier 1998]. Zvířata byla používána různá od psů a šelem přes dravé ryby a krokodýly či divoké ptáky až po slony a koně. Příkladů je zde celá řada, Římané například využívali zvířata k hrdelním trestům nebyvalou měrou. Je třeba zde vedle lidských obětí litovat i samotná zvířata, která platila často také nejvyšší daň za tuto praxi. „Několik historiků si povšimlo, že zvířata nashromážděná pro jediné představení⁸ by bohatě stačila zásobit všechny zoologické zahrady v Evropě.“ [Monestier 1998: 25] Jedním z nejhorších mučících prostředků byla krysa, která byla pomocí různých metod vpravena odsouzenci do těla, kterým se prokousávala. Popravky pomocí zvířat tedy započaly již dávno před křesťanskou érou a přetrvaly minimálně do 5. století.

Známá je také poprava, které se říkalo „Římská spravedlnost“ a která spočívala podříznutí či proříznutí hrdla. Časté bylo též rozpárání břicha, které je spjato s typicky japonským způsobem usmrcení. Tento způsob popravky byl velmi oblíbený během náboženských válek ve Francii. Dříve než se japonské harakiri stalo formou

⁸ Popravky byly často vykonávány formou určitého představení, které shlédly tisíce diváků.

sebevraždy prokazující věrnost nebo čest, byl to způsob poprav. S klasickým harakiri se začalo až ve 12. století, kdy to však byla procedura vyhrazená pouze členům šlechtických rodin patřících ke kastě válečníků. Ceremoniál harakiri byl velice náročný a vyžadoval dlouhou přípravu. I přestože je harakiri v dnešní době již zakázané, běžně se stále praktikuje.

Často se jako způsob poprav praktikovalo také svržení odsouzence z vyvýšeného místa. Možností byla opět celá řada, lidé se svrhovali ze skály či z hradeb a podobně.

K usmrcení odsouzeného se používal také půst, kdy byli lidé například zazděni či zanecháni na opuštěném místě. Nasazovaly se také masky, které bránily v přijímání potravy či byly zaváděny roubíky do úst. V Indii a Barmě se lilo odsouzcům do úst roztavené olovo. Vynalézavost při všech popravách byla velmi krutá. Lidé se také zavírali do klece. Ve středověké Evropě byla klec vyhrazena především duchovním, u nichž se soudci chtěli vyhnout krvavé exekuci. Často se po odsouzených pak ještě házeli kameny. Tento druh trestu byl zvláště oblíben ve Španělsku a Itálii.

Významnou etapou v historii trestu smrti bylo ukřižování. To znali Egypťané, Židé, Kartaginci, Féničané, Peršané. Odsouzený se přivazoval různými technikami ke kříži či k němu byl přibit hřeby. Velkou daň kříži jako smrticímu nástroji zaplatili křesťané za to že se nechtěli vzdát nového náboženství. V současné době je tento trest stále ještě součástí trestního zákoníku v Jemenu, nicméně je povoleno odsouzeného takto ukřižovat až po smrti, kdy je popraven v souladu s rozsudkem, tzn. zastřelením nebo pověšením. Tento trest se v dnešní době využívá jen zřídka, nicméně teoreticky je možné jej využít v sedmi zemích, které se řídí islámským právem.

Z dalších trestů smrti je možno zmínit pohřbení zaživa. Tento trest byl známý na všech kontinentech a ve všech dobách.

Jedním z nejhorších způsobů usmrcení v dějinách lidstva bylo naražení na kůl. Tento způsob byl používán především u orientálních a asijských národů, ale rozšířen byl po celé planetě. V Evropě a zejména v Itálii byl využíván například během náboženských válek.

Lidé byli také popravováni pomocí stahování z kůže. Využívali ho zejména v Chaldeji, Babylonii a Persii. Tento trest byl prováděn buď úplným či částečným stažením kůže z těla, využívalo se také pálení pokožky.

Další možností bylo rozřezání těla odsouzence. Oddělovaly se údy pomocí ostrých nástrojů. Podobné bylo rozčtvrcení těla a roztrhání. Tyto techniky byly v oblibě především u asijských a orientálních národů, u Egyptanů, Asyřanů, Babyloňanů a Peršanů. Jsou dochovány zprávy o veřejném čtvrcení v Číně ještě na počátku 20. stol. Egyptský zákoník dovoloval ve starověku alexandrijským lékařům používat živé odsouzence dokonce k vědeckým pokusům. V 19. a počátkem 20. stol. mučili japonští lékaři odsouzené, aby poznali lépe fyziologickou odolnost lidského druhu. Podobně tomu bylo u nacistických lékařů a vězňů z koncentračních táborů.

Ve starověku bylo obvyklé usmrcení rozdrásáním, k čemuž se používalo kola. Kolo bylo ve starověku hlavním nástrojem poprav. Nicméně kolo používané k rozdrásání, kdy se odsouzenec točil na kole a dostával se do styku s ostrými bodci na zemi, nemělo nic společného s kolem používaným ve středověku. To se používalo ke zlámání údů zaživa. Smrt rozdrásání používali často Orientálci a Asiati. V Římě tento trest postihl velké množství křesťanů a přetrvával až do 4. století.

K usmrcení odsouzenců bylo používáno také rozdrcení. Pomocí velké síly byl vyvinut tlak na tělo odsouzence, které mu zlámalo kosti a rozdrtilo orgány. Tento trest využívali i Římané a Egyptané. Staří Židé jej využívali za vlády krále Davida. Řekové, Římané a Germáni používali k rozmačkání drtící a trhací nástroje. Existovalo také rozdrcení hlavy, ke kterému se v Indii používali sloni. Tento způsob zapustil kořeny i ve středověké Evropě, zejména v severním Německu. Byl proto vyvinut tzv. drtič hlavy, jakási železná čepice, která se otáčením šroubu pomalu stlačovala dolů a drtila lebku. Tento způsob je stále užíván v některých zemích Latinské Ameriky jakožto pomůcka, která má přimět oběť k doznání a spolupráci. Existovaly také tzv. španělské boty, kterými se odsouzenci drtily nohy. Ve Francii byly využívány v rámci útrpného práva až do roku 1789.

Velmi významný je také trest smrti upálením. „Zdá se, že trestání smrti ohněm je právě tak staré, jak lidstvo samo oheň poznalo.“ [Monestier 1998: 97] Lze jej nalézt ve zvykových právech, ať již tradovaných či písemných v těch nejstarších lidských společnostech. Zmínky o tomto druhu popravky nacházíme už ve slavném Chammurapiho zákoníku.⁹ Záznamy o způsobu popravky upálením se dochovaly i v dalších významných zákonících, např. Staroindický Manuův zákoník nebo zákoník Chetitů, jejichž národ žil ve 2. tis. př. Kr. v Malé Asii. Upálení nalezneme i v původních zákonech starých Židů, kteří tento trest používali pro mimořádné případy bigamie a svatokrádeže. I v Drakónově zákoníku v Athénách ze 6. století je upálení uvedeno jakožto trest za zvlášť těžké zločiny. Na hranicích upalovaly odsouzence také Egypťané, Římané, Skythové, Galové a také všechny barbarské národy, které kdy vpadly do Galie.

Mnoho historiků se domnívá, že starobylost a častý výskyt ohně jako formy trestu souvisí s náboženským hrdelním trestem. Podobně je tomu i u vody. Oheň i voda byly považovány za očistné živly. Proto se exekuce často řídily obětními rituály. Toto očistné pojetí existovalo do 18. století. Všechna století předcházející byli odsouzenci popravováni ohněm především za sexuální zločiny, za čarodějnictví a kacírství, tedy v tehdejší vnímání za zločiny proti víře. Způsoby poprav pomocí ohně měly opět různé způsoby, ať to již bylo na hranici, či je zapalovali v uzavřených prostorách, hromadně apod.

Smrt ohněm se nepoužívala pouze pro upálení, ale také pro opékání, tzv. smrt na malém ohni. Tento trest dlouhou dobu používali Římané. Do Říma se tento způsob trestání dostal z Hispánie, přinesl jej papež Sixtus II. Zprávy o opékání a smažení máme z území Uher, Ruska, Francie a Anglie a to po celou dobu středověku. V Anglii například tento druh poprav vydržel až do doby Eduarda VII. K oživení těchto trestů došlo za náboženských válek a dokonce i počátkem 20. stol se několikrát stalo, že Bulhaři, Srbové, Rakušané a Uhři své zajatce opékali nabodnuté na rošt. V Asii se využívalo žhavé železo, kdy se odsouzenci do lebky zaváděly kleštěmi žhavé kovové kuličky, které zničily mozek. Podobně tomu bylo v Indii,

⁹ Tento zákoník byl pojmenován podle mocného babylonského krále Chammurapiho. Pochází cca z roku 1686 př. n. l. a patří mezi nejstarší dochované zákoníky vůbec.

kde však k mozku pronikali pomocí měděných rozpálených tyček, které zaváděli ústy. Pece běžně užívali asyrští a chaldejští králové. Španělská inkvizice je využívala k popravám heretiků, ale i mexických indiánů. Pece využívali také v Indii, Persii a Číně. Tento starý způsob poprav oživil pak opět nacisté, kteří do pece házeli nejen mrtvoly, ale i živé lidi.

Dalším způsobem popravování byla smrt pilou. Oběť se většinou rozřezávala vedví. Tento hrdelní trest často využívali Egypťané, Peršané, Médové, Thrákové, Židé a další východní národy. Od nich jej poté převzali Spartané, Makedonci a dále Řekové a Římané. Tato technika přežila až do křesťanské éry, kdy jí využil několikrát krutý římský císař Caligula. Tento způsob poprav byl často vyhrazen homosexuálům. Poprava pilou se využívala i v Japonsku od 12. do 16. století. Zde tak bylo popraveno mnoho křesťanů. V Lutherově Německu se pak tímto způsobem popravovali vzbouření sedláci. Ve Francii se pak tohoto trestu užívalo ještě v 18. století, kdy takto potrestali své zajatce povstalci ve Vendée. Ve Španělsku byla tato poprava vyhrazena vojenským kruhům až do 18. století. K posledním popravám pilou došlo během německé okupace Francie.

Tresty smrti byly vykonávány také pomocí bodných nástrojů. Jako první lze zmínit šípy, které jsou starobyrou a velice rozšířenou metnou zbraní. Je proto přirozené, že se s tímto druhem hrdelního trestu setkáváme jak u Aztéků, tak u Římanů. Orientální národy jako Parthové, Egypťané či Asiaté měli luk jako oblíbenou zbraň, kterou často používali i k usmrcení odsouzenců. V Evropě byl luk tradiční zbraní v Anglii a ve Flandrech, kde se udržel až do 17. století. Ve Francii jeho užívání skončilo už na počátku 14. století. Ve Španělsku byl tento trest známý a užívali jej mimo jiné během dobývání Nového světa k trestání indiánských náčelníků. Poprav y šípy byly ve středověku a za renesance spíše vzácné a zcela vymizely ve chvíli, kdy se objevily střelné zbraně.

K popravám se využívaly i další ostré nástroje, oštěpy, dýky apod. Probodnutí spočívá v proklátí celého těla ostrými nástroji. Tento trest má mnoho různých podob a setkáváme se s ním téměř v celém světě. Velmi významnou byla také "panna", stolice, která byla vybavena hroty, které pronikaly do těla. Této stolice se užívalo buď k popravám nebo byla užívána jako mučící nástroj při vyšetřování.

Dalším způsobem hrdelního trestu bylo otrávení neboli požití jedu. “Jed je něco, co nemůžeme sníst nebo vypít, aniž bychom ohrozili svůj život”. [Monestier 1998: 139] Tento způsob popravu vznikl v Athénách a jejich koloniích a dále se šířil do Hispánie a Massilie¹⁰ a na řadu ostrovů řeckého archipelů. Takto byl připraven o život například Sokratés a řada dalších významných občanů. Jed z bolehlavu byl podáván spolu s mákem a jeho účinnost byla bezbolestná. Monestier zde srovnává tento typ smrti se současnou exekucí smrtící injekcí.

Velmi bolestivou popravou byla také tzv. estrapáda, což v překladu znamená “sténání, řvaní bolestí”. Používala se především na Sicílii a Sardinii a v některých německých státech a dokonce i v Rusku. Byla také zavedena ve Francii v 16. stol a bylo jí využíváno především k trestání příslušníků vojenského stavu. Při tomto trestu byl odsouzený vytažen provazem procházejícím pod rukama svázanými za zády na vrchol šibenice nebo stožáru a poté rychle spuštěn téměř na zem, díky tomu docházelo k vykloubení paží. Často se na odsouzeného věšela různá závaží, která měla trest ještě vyostřit. Estrapáda se využívala především jako exemplární trest, ale byla využívána i jako řádný trest podle soudního rozsudku. V Číně užívali estrapádu jako zákonný trest až do poloviny 19. století.

Další metodou exekuce bylo ubití. Trest bičováním znali ve všech obdobích lidské historie, znali ho Židé, Egypťané, Syřané, Peršané, ale i Spartané a Římané. Bičování bylo využíváno nejen pro odsouzené k trestu smrti, ale také jako vedlejší trest, například pro neposlušné vojáky, provinilé kněze či kacíře. Těmito tresty zahynulo také spousta křesťanů V Orientě a v Asii byly víceocase důtky zakončeny kovovými hroty, hřebíky a někdy i udicemi, aby lépe trhaly kůži. V námořnické Anglii se k bičování používal provaz a zbičovaná oběť se poté ponořovala do slané vody nebo octa. Papežský stát v Itálii používal bičování jako soudem nařízený trest až do poloviny 19. století. Trest bičování byl důležitý opět během náboženských válek ve Francii. V Tibetu byl odsouzenec bičován pouze na stehnech, nicméně ve všech ostatních zemích se bičovalo celé tělo. Mezi dvěma světovými válkami se trest smrti bičováním používal ještě zcela běžně v řadě islámských zemí. Tento druh

¹⁰ Massilie je dnešní Marseille

poprav zde byl velmi oblíben a dodnes figuruje v trestních zákonících vycházejících z islámského práva ve Sjednocených arabských emirátech, v Saúdské Arábii, v Íránu, v Jemenu a v Pakistánu. Zdá se, že během posledních let se trest bičováním rozmohl nejvíce v Mosambiku. V letech 1983 – 1990 k němu soudy odsoudily přes 200 osob za černý obchod, krádeže a znásilnění.

Podobně jako biče se užívá k bití také holí, klacků či obušků. Většina trestních zákoníků ve starověku počítala rány holemi, přičemž pro některé z nich to byl hrdelní trest. Hole používali běžně Egypťané, Řekové, Hebrejci i Číňané. V Římě takový trest zasloužili ti, co se dopustili písemné urážky a trest bití holí se využíval i pro řadu dalších přestupků.

Známý je také trest smrti lámáním v kole, kdy byli odsouzení lámány kosti v těle připevněném ke kolu nebo ke kříži. Lámání údů patří k nejstarším trestům vůbec. Zmínky o něm jsou již na počátku starověku. Používali ho i v předrevoluční Francii a v Galii. V roce 1532 ho zavedl Karel V. i ve svaté říši římské národa německého. V Německu se tento trest stal záhy velmi běžným. Prusko zrušilo trest lámání kolem až v roce 1851 a hannoverské království v roce 1840. Lámání kolem byl uveden i v trestním zákoníku císařovny Marie Terezie z roku 1768, tzv. Theresiana. V Rakousku byl zrušen až v roce 1781. Ve Francii bylo lámání kolem jedním z nejpřísnějších trestů, zavedl jej František I., který jej přejal z Německa a přežíval až do revoluce.

K usmrcení byly často využívány také koně, tzv. koňská spravedlnost. Tento trest existoval již od začátku středověku a jednalo se o uvázání odsouzence za všechny čtyři končetiny a jeho roztrhání. K tomu se také užívalo volů či ohnutých stromů. Roztrhání se používalo ve středověké Evropě, v Indii, hojně ho využívali Římané.

Odsouzení se také rdousili. Tento způsob využívala řada orientálních a asijských národ. Objevuje se v zákonech starověkých Židů i u antických národů. Řekové i Římané je používali po celou dobu své historie. Uškrcení se praktikovalo také ve Španělsku zejména za muslimské nadvlády. Obzvláštní zálibu v této praktice nacházeli islámské národy, zejména Turci. V Portugalsku a Španělsku využívali k zardoušení speciální ruční mechanizaci zvanou „garota“.

Velmi starým trestem pocházejícím ještě z předbiblických časů je ukamenování. Tento trest byl vyhrazen zejména svatokrádežníkům a setkáváme se s ním téměř všude zejména v rané fázi vývoje daných společností.

Dalším způsobem poprav bylo utopení. Jak jsem již zmiňovala přírodní živly měly očistný charakter. Voda se tedy používala k různým rituálům. Notoricky známé je ponoření jakožto přijetí víry u křesťanů. Poprava pomocí vody, která byla zřejmě inspirovaná náboženskou vírou a pověrami, byla rozšířena ve většině primitivních civilizací, a to i v černé Africe. Příklady poprav najdeme u Římanů, Germánů, Galů a také mezi křesťanskými mučedníky.

Jedním z nejznámějších trestů vedle stětí a upálení, je trest smrti pověšením. Pověšení se používalo jako hrdelní trest po celou historii lidstva. Tento trest byl úsporný a snadný. I díky tomu je často využívám také sebevrahy. Lze jej používat také k hromadným exekucím. K věšení se používá šibenice, nejčastěji je tvořena jedním svislým a jedním vodorovným břevnem. Ve všech evropských zemích bývalo oběšení po dlouhá staletí vyhrazeno prostému lidu, zatímco šlechta byla sřata. Oběšení si uchovalo degradující charakter v představách lidí i v moderní době.

Další metodou je stětí. Principem je přeseknutí krku a oddělení hlavy od těla. Dochází tak k okamžité smrti. Vzhledem ke složitosti a krutosti jiných druhů poprav, bylo stětí vnímáno jako „prostý trest smrti“. V Asii a Orientě existovalo již dávno před křesťanskou érou. Stětí nacházíme i u starých Židů. V Římě dostal tento způsob smrti velice rychle charakter aristokratičnosti. Ve světě stále existují tři země, které pokračují ve stínání hlav. Jsou to Saúdská Arábie, Katar a Jemen. Nejznámějším strojem na stínání hlav se stala gilotina, která vznikla ve Francii.

S objevením střelných zbraní vzniká i nový trest smrti zastřelení. Mnoho historiků se domnívá, že tyto zbraně jen nahradily dřívější popravčí nástroj, kterým byl luk a šípy. Zpočátku byla tato smrt vyhrazena víceméně pouze vojákům. V současnosti se trest smrti zastřelením provádí v 86 státech. Právní státy, v jejichž trestním zákoníku figuruje zastřelení, používají přísně vymezený ceremoniál. Za poslední dvě staletí se střelení odsouzcenců stalo technikou poprav rozšířenou po

celém světě. Úspěšnost této techniky poprav je dána i tím, že nepotřebuje žádné know-how ani složitá zařízení.

Díky spolupráci lékařských věd a techniky spatřila světlo světa další metoda poprav, kterou je plynová komora. Myšlenka se zrodila díky pokusům prováděným s bojovými plyny a jejich použitím za první světové války a z účinků chemických jedů na člověka. Odsouzenec je v případě této poprav uzavřen do neprodyšně uzavřeného prostoru a přinucen dýchat smrtelně jedovaté výpary. Prvním takto popraveným byl americký Číňan John Gee, popravený v Nevadě v roce 1924 za vraždu. Od té doby bylo takto popraveno stovky dalších lidí.

Vývoj aplikací vědeckých objevů v průmyslu v 19. stol. vedl k nápadu využít při popravování také elektrickou energii. První elektrický generátor byl ukázán v New Yorku v roce 1882 a o deset let později byla elektřina využita jako legální prostředek k výkonu poprav. Tento způsob poprav vzbuzoval velké diskuze, jelikož ne vždy se podařilo odsouzence usmrtit dostatečně rychle a humánně. Lékaři dnes připouštějí, že každý jedinec snáší elektrický proud jinak. Například Německo odmítlo elektrické křeslo právě z důvodu nejistoty, kdy přesně dochází u odsouzeného ke smrti. Také mnoho amerických států, které dříve elektrické křeslo používaly, jej nakonec zamítlo. Dnes si mnoho odborníků myslí, že usmrcování člověka elektrickým proudem není vhodné a nazývají ho technickým selháním. Velký počet lidí totiž naposledy vydechne až po nesnesitelném trápení.

V roce 1977 byl učiněn další pokrok při výzkumu humánních prostředků usmrcení. Jako legální technika usmrcení byla zavedena smrtící injekce. Ta byla poprvé použita ve Spojených státech, ve státě Texas v roce 1982 a poté i v Oklahomě v roce 1983. Tato poprava probíhá tak, že odsouzený dostane intravenózně jednou nebo dvěma injekcemi smrtelnou dávku rychle účinkujících barbiturátů kombinovaných s anestetiky. K zavedení tohoto způsobu poprav vedly vedle humánních důvodů také důvody ekonomické. Zkonstruování elektrického křesla i plynové komory je velmi nákladné. Vedly se také bouřlivé diskuze o složení látek ve smrtící injekci, jelikož někteří byli proti tomu, aby se odsouzenec do injekce dávalo anestetikum. Námitkou bylo, že vrah, který brutálně ukončil život

jiného člověka nezaslouží slitování. Tyto námitky však byly zamítnuty a smrtící injekce anestetikum obsahují [Monestier 1998].

Vývoj způsobu poprav tedy ukazuje směr k racionalizaci, skrývání a sanitizaci, kdy poprava má být čistá a bezbolestná. Je zde tedy patrné, že tento trend odpovídá jak Eliasově teorii o proměnách lidských postojů v díle „O procesu civilizace“ a lidské senzitivity, tak teorii Foucalta o vývoji racionality trestání v díle „Dohlížet a trestat“.

2.2. Kat

V kapitole nazvané kat popisují práci kata a jeho pozici ve společnosti. V postojích lidí ke katovi je dobře patrný ambivalentní postoj k popravám samotným. I přestože byl kat bohatým občanem, byl ze společnosti vyloučen, jeho práce byla vnímána jako něco nečestného a často byl i on sám považován za „vraha“.

Lidé si už v dávných dobách s postavou kata spojovali určitý démonický přízrak, což vycházelo z hrůznosti činů, které kat vykonával. Samotný trest smrti budil strach a ten byl ještě umocňován tím, jakými způsoby k jeho vykonání docházelo. Lidé často na katův výkon hleděli podobně jako na vraždu, která je svým způsobem také hodná odsouzení. Navíc kat ještě tento čin vykonával naprosto chladnokrevně a na bezbranné oběti. Kat byl proto často vyloučen ze společnosti, žil odděleně a lidé se báli kontaktu s ním. „A když pak vývoj výkonů popravčích vedl i k tomu, že též právo vyloučilo kata ze všech styků s ostatní obcí lidskou, že musil žít a bydlet mimo společnost občanů poctivých, nesměje ani tentýž chrám s nimi navštěvovati, a již krvorudým oděvem svým ode všech ostatních se lišiti, aby se ho každý jako rány morové mohl zdaleka vystříci; pak již vyvinula se v lidu obecném příšerná ona představa o katovi, jaká z něho po staletí činila nejnižšího a povržení nejhodnějšího tvora společnosti lidské, až teprve v našem osvíceném věku dospěla k mírnějším náhledům o významu osobnosti jeho.“ [Svátek 1994: 8] Nejostřeji se tento názor vyvinul v pozdním středověku. Ve starém Římě byl kat považován za nečestného a bylo třeba, aby u sebe nosil zvonek, kterým upozorňoval na svou přítomnost a

každý se mu tak mohl vyhnout. Staří Řekové nechávali popravu vykonávat otroky, kteří nemohli nabýt či ztratit svou čest. U Židů vykonávala popravu nejprve veřejnost ukamenováním a později staří a kneží, kteří tak plnili rozkaz boží a nemohli tak být zneuctěni. „U ostatních národů Východu byl kat přímo živoucím symbolem neobmezené moci despotického vládce nad životem a smrtí poddaných jeho, pročež neustále provázel osobu vládcovu; dosud pak se u národů oněch názor tento nezměnil, neboť i dnes ještě má v Cařihradě kat příbytek svůj uvnitř serailu sultánova.“ [Svátek 1994: 9]. U starých Slovanů nebyl znám trest smrti, jednalo se o pokojný rolnický národ, kde katů nebylo třeba. Vykonávání trestu smrti do našich zemí přišlo z Německa.

Také v průběhu 15. stol. byl kat stále vnímán s opovržením, nesměl se stýkat s běžným obyvatelstvem. Toto vyloučení ze společnosti omezovalo katy také v tom, že si nemohli vybrat nevěstu mezi běžným obyvatelstvem. Oženit se směli pouze s dcerou kata a tím vznikly v Čechách četné katovské rody, které byly mezi sebou příbuzné. Z jejich stavu se tak vytvořila zvláštní kasta. Také děti kata nemohly dělat žádné jiné řemeslo než opět stát se katem. Dokud byly tyto děti mladé, dělali katům pomocníky, tzv. holomky. Holomkem se mohl stát i odsouzenec, který se nabídl, že namísto trestu smrti, bude vykonávat tuto činnost. Tím se navždy vyloučil ze společnosti a přišel o čest. Holomků bylo potřeba, jelikož docházelo i ke hromadným popravám, které by sám kat nemohl zvládnout. Do roku 1487 mohl popravu nařídit většinou pouze král a jen výjimečně vyšší páni či přední královská města. Od tohoto roku však rozhodovali páni i rytíři sami nad životem a smrtí svých poddaných a každý šlechtic mohl mít svého vlastního kata. To se zachovalo další tři století. Díky tomu se katovské řemeslo v Čechách velmi rozšířilo.

Ze starších dob se nezachoval žádný záznam o tom, jak byli katové v Čechách placeni za své výkony. Je zřejmé, že jak v Čechách, tak v německých zemích byly ustanoveny stálé poplatky za jednotlivé úkony a způsoby poprav, i za každou práci spojenou s mučením a trestáním. První zmínky o výplatách katů se dochovaly ze 17. stol. Mzda kata byla pevně ustanovena v „Novém řádu práva útrpného a hrdelního“, který byl vydán za císaře Josefa I. roku 1707. Bylo zde jednak ustanovena výše mzdy a zároveň nařízení, že si kat musí veškeré mučící a popravní

nástroje zaopatřit sám. Od vrchnosti dostal pouze dříví, kolo, kůl atd. Díky tomu popravní nástroje, zejména stínací meče zůstávaly v katovských rodinách i po mnohá století. Katové museli mít také své vlastní koně, které se používaly na vlečení zločinců na popraviště nebo ke čtvrcení. Na ty však dostávali od obce příslušný obrok¹¹. Příjmy plynuly katům také z toho, že docházeli k vykonávání poprav do jiných měst či na jiná panství, kde neměli vlastní katy. Mimo tyto pravidelné příjmy, byli placeni také za odchyťování a odklizení psů, např. vzteklých. Odklízeli také zdechliny, z nichž pak prodávali kůži a kosti. Bezplatně ale museli katové za starších dob čistit záchody a stoky ve všech obecních domech. Tyto práce pro ně většinou vykonávali holomci. Dalším příjmem katů byl prodej věcí souvisejících s popravou. Lidé v tehdejší době hojně věřili pověrám a tak připisovali např. velkou moc provazu, na kterém byl někdo oběšen. Zvláštní moc měla také tříska z hůlky, kterou přelomil soudce po prohlášení rozsudku smrti na dva kusy a hodil k nohám odsouzeného. Nejvzácnější byl palec z pravé ruky oběšence, zvláště, když byl utržen ještě teplý. Tyto všechny předměty katové prodávali. Také vyráběli všelijaké léky a masti a lidé také věřili, že umí léčit polámané kosti. Jelikož, kdo kosti umí polámat, dokáže je také vyléčit. Taková pomoc katů se ale vyhledávala jen tajně, jelikož kat byl vnímán jako osoba nečestná a i ten, kdo se ho dotknul, stával se také nečestným a dlouho trvalo než se opět očistil. Katovské řemeslo bylo tedy ve starších dobách velmi výnosné, popravní mistři byli často velmi zámožní a vedli rozmařilý život. To alespoň jim bylo útěchou za potupu, které se jim dostávalo od ostatní společnosti. Když kat nastupoval do svého úřadu, musel zaplatit značný poplatek. Katové si také zakládali na svém starobylém právu, že mohli i se svými syny nosit kord, který nikdy neodkládali, ani když vykonávali své popravní práce.

V pozdějších časech mnozí občané přestávali sdílet všeobecný předsudek proti katům a stávali se kmotry jejich dětí apod. Nicméně jednalo se o ojedinělé případy. Ani v hospodě nesměl nikdo přisednout ke katovi, pokud nechtěl ztratit čest. Kat byl vyloučen ze společnosti i po své smrti, kdy byl pohřben na odlehlém místě od ostatních a i pohřební ceremonie probíhaly jinak a většinou se jich účastnili zas

¹¹ Obrok je krmivo pro koně

jen lidé z cechu katovského. Teprve v polovině 18. stol. se názory v tomto směru umírnily. Také šibenice si stavěli katové většinou sami, jelikož řemeslnický cech se tomu bránil, aby neztratil svou čest. Pokud byl odsouzen k smrti někdo z vyššího stavu, dal si podmínku, že kat se nesmí při popravě dotknout jejich těla, aby nebylo zneuctěno. Kat si také nikdy nemohl dovolit vyjadřovat svůj názor o spravedlnosti rozsudku, jinak byl přísně potrestán.

Díky všem těmto omezením, dělo se mezi katy málo zločinů, jelikož byli pod přísnými zákony a zároveň se k nim ostatní lidé příliš nepřibližovali a nedocházelo tak u nich např. ke krádežím [Svátek 2004].

Za zmínku stojí zajímavý úděl kata jménem Karel Huss, který byl posledním chebským katem. Studoval na piaristickém gymnáziu, ale studium nedokončil kvůli dlouholetým předsudkům proti katům. Stal se katem a převzal živnost svého strýce. Vykonával jak své řemeslo, tak i léčitelskou praxi. Navíc začal sbírat mince, zbraně a nerosty a také různé kuriozity. Během více než 40 let vytvořil z katovny muzeum s cennými sbírkami, které obdivovali lázeňští hosté. Jelikož ho zajímala historie, sepsal několikadílnou kroniku města Chebu, kterou obohatil četnými ilustracemi. V roce 1828 převzal tyto sbírky kníže Metternich, který jmenoval Karla Husa doživotním kustodem tamější knihovny a muzea [Monestier 1998].

2.3. Popravy slavných

Ať se již jedná o barbarské státy na počátku lidských dějin, o antické říše či o novověké křesťanské státy, u všech se setkáváme s hrdelními tresty jakožto součástí právního systému. Způsoby trestů se pak odlišovaly na základě civilizačních zvyklostí a náboženských názorů. Tyto popravy však nebyly určené pouze pro zbojníky, zločince či revolucionáře, na popravišti skončilo i spousta slavných jmen. V této kapitole bych chtěla velmi stručně uvést pár příkladů, kdy se trest smrti týkal významné osobnosti.

L. Budinský ve své knize „Popravy slavných“ popisuje popravy významných osobností, které se svým životním příběhem zapsaly do lidských dějin.

První takovou osobností je francouzská královna Marie Antoinetta (1755 – 1793). Byla považována za marnotratnou a díky tomu čelila zášti a pomluvám. Přestože však měla obrovské finanční výdaje, za finanční kolaps Francie nemohla. Francie však stála na prahu revoluce, která zničila královský řád a potomky Bourbonů. Marie Antoinetta byla obviněna z velezrady a ze smilstva a byl nad ní vynesena rozsudek smrti.

K trestu smrti upálením byl odsouzen také italský filozof Giordano Bruno (1548 – 1600). Zabýval se přírodními vědami a chápal, že země není středem vesmíru. Promýšlel novou vizi světa podle které je Bůh přítomen ve všem, je všehomírem. Bruno byl nařčen z hlásání bludů. Díky udání se dostal do rukou inkvizice a byl převezen do Říma. Proces s G. Brunem trval dlouhých sedm let, ale jelikož se odmítl zřít svých názorů a myšlenek, skončil na hranici.

V minulém století byl po pětadvaceti letech krutovlády odsouzen k trestu smrti rumunský diktátor Nicolae Ceausescu (1918 – 1989). Během svého panování dostal desítky honosných přezdívek, např. Vůdce, Maják, Legenda, Slunce. Jeho kult byl neotřesitelný, a to i přesto, že přivedl rumunský národ na pokraj záhuby. Kritizoval minulý stalinský model vlády a sliboval reformní změny, ke kterým brzy došlo. Avšak v roce 1974 se stal prezidentem a reformy byly u konce. Jeho moc se změnila na diktaturu. Nechal si postavit velkolepý palác a země chudla. Rumunsko se ocitlo v hospodářské krizi. V posledním období jeho vlády nařídil utažení opasků a soukromou spotřebu omezil na minimum. Na podzim roku 1989 došlo ke vzpouře rumunského obyvatelstva. Tu se diktátor snažil krvavě potlačit. Nepodařilo se mu to a na Štědrý den byli dlouholetý vládce a jeho žena Elena odsouzeni za genocidu a ekonomické rozvrácení země k trestu smrti, který byl okamžitě vykonán.

Mýtem se stal i příběh českého novináře a odbojáře Julia Fučíka (1903 – 1943). Za branami nacistické věznice napsal na motácích příběh, který jeho pomocníci vynášeli ven. Vznikla tak „Reportáž psaná na oprátce“, která oslovila celý svět. Byl mučen a nakonec díky tomu promluvil. Ale ani to mu život nezachránilo. Jeho brilantní reportáž se později stala beletrií a uměleckým dílem. Z počátku je jeho dílo cenzurováno jeho ženou Gustou a komunistickým režimem. Díky tomu zmizelo

z díla Fučíkovo přiznání, že pod nátlakem mluvil. Fučík byl popraven dva roky před koncem války v berlínské věznici.

Velmi známý je také život a smrt českého kněze a reformátora Jana Husa (1371 – 1415). Hus byl vysvěcen na kněze a byl původně zbožným křesťanem, který chtěl napravit církev, která se odklonila od pravé podoby. Byl velmi charismatický a hovořil o tom, co lid zajímalo. Dlouhých deset let byl velmi oblíbený a na svých kázáních měl neustále plno. Kritizoval církev a její představitele, snažil se zlepšit český jazyk, psal mravoučné spisy a stal se rektorem univerzity. Jeho kázání však byla stále kritičtější a tím se znelíbil vrchnosti a přidal se i Řím, který dal Husa do klatby. Přestože měl glejt od císaře Zikmunda, zatkli ho v Kostnici a uvěznili. O jeho obhajobu nikdo nejevila zájem. Chtěli, aby se zřekl svého učení. Ale neučinil tak a byl upálen [Budinský 2002].

K trestu smrti byla ve 20. století odsouzena také česká právnička a politička Milada Horáková (1901 – 1950). Milada Horáková byla velmi vzdělaná žena, která byla odsouzena komunistickým režimem. Přestože proti tomuto rozsudku protestoval celý svět a Gottwaldovi napsal osobní dopis i Albert Einstein, byla tato nevinná žena oběšena v pankrácké věznici [Budinský 2002]. Proces s Miladou Horákovou provázela masivní propagandistická kampaň, která neměla obdoby a která byla dopředu pečlivě připravována. Tento proces bývá také označován „nejvyšším politickým protestem“ a stal se symbolem komunistické zvěle, pošlapání základních principů právního státu a humanity [Formánková, Koura 2008].

Příkladů lze vyjmenovat celé řady, k trestu smrti byl odsouzen český lékař Ján Jesenský, známá Johanka z Arku, anglický král Karel I., francouzský král Ludvík XVI., skotská královna Marie Stuartovna, italský diktátor Benito Mussolini, český kněz Jan Nepomucký a mnozí další.

Snad nejznámějším trestem smrti v lidských dějinách je ukřižování Ježíše Nazaretského, který se vrátil jako Boží syn a na jehož příběhu je vystavěna celá křesťanská víra.

2.4. Aktuální situace ve světě

Lze říci, že v posledních letech se prosazuje tendence proti trestu smrti a dokonce i proti trestu odnětí svobody obecně. Trest odnětí svobody se stává krajním prostředkem, spíše se využívají tresty jiné jako např. podmíněné odsouzení, peněžité tresty, společensky užitečná práce, narovnání mezi pachatelem a obětí [Suchý 1991].

Nicméně i přes tuto tendenci existují země, ve kterých se stále uplatňuje trest nejvyšší.

Podle zdrojů „Amnesty International“¹² v České republice bylo v roce 2011 popraveno nejméně 676 lidí a to ve 20 zemích světa. Pokud tento údaj srovnáme s předchozím rokem 2010, jedná se o navýšení poprav o 149 lidí. Nejvíce poprav bylo vykonáno v Číně. Čína popravila více lidí než zbytek světa dohromady. Přesný údaj však není znám, jelikož se jedná o státní tajemství. Je však odhadováno, že to bylo více než 1000 lidí. Amnesty International vyzvala čínské úřady, aby zveřejnily počty popravených a na smrt odsouzených lidí a tím potvrdily svá prohlášení, že jejich země během posledních čtyřech let omezuje trest smrti.

Dalšími zeměmi, kde docházelo v roce 2011 k četným popravám patří Írán, Saúdská Arábie, Irák, USA, Jemen, Severní Korea a Somálsko. Na Blízkém východě došlo ke zvýšení počtu popravených o 50%, což je největší nárůst vůbec. Hlavní vliv na to mají především 4 země – Írán (nejméně 360 poprav), Irák (nejméně 68 poprav), Saúdská Arábie (nejméně 82 poprav) a Jemen (nejméně 41 poprav). Podle informací Amnesty International nejsou však zejména v Íránu všechny popravy oficiálně přiznány a jejich skutečný počet je několikanásobně vyšší. V Íránu byli také minimálně tři lidé popraveni za trestné činy spáchané pod hranicí věku 18 let, což je v rozporu s mezinárodním právem.

Za zmínku stojí, že pouze 20 zemí ze 198 praktikovalo trest smrti. To je o třetinu méně ve srovnání s rokem 2002, kdy popravovalo 31 zemí. Přesto dochází k nárůstu poprav. Je tedy vidět, že ačkoliv ubývá zemí, které se uchylují k trestu smrti, země,

¹² Amnesty International je dobrovolným mezinárodním hnutím lidí z celého světa, které se zabývá porušováním lidských práv a snaží se proti tomu bojovat. Má v současné době 3,2 milionu členů ve více než 150 zemích a regionech.

kteře popravy vykonávají tento trest využívají stále častěji. Z dalších zajímavých statistik lze zmínit, že 140 zemí má trest smrti zakázán zákonem nebo ho v praxi nevyužívá. Minimálně 18 750 lidí čekalo ke konci roku 2011 v cele smrti na výkon trestu.

V Íránu je běžně trest smrti ukládán za cizoložství a sodomii či za odpadnutí od víry. V Pakistánu se pak tento trest uděluje také za rouhání. V Saúdské Arábii se stále lidé popravují za čarodějnictví. Ve více než deseti zemích pak docházelo k odsouzení k trestu smrti za drogové delikty. Ve většině zemí, které k trestu smrti odsuzovaly, nedocházelo ke spravedlivým soudním procesům. V některých zemích bylo užíváno mučení k vynucení přiznání apod. Jako příklad takových zemí lze uvést Bělorusko, Čínu, Írán, Irák, Severní Koreu a Saúdskou Arábii. V některých zemích jako je Bělorusko a Vietnam nebyli odsouzení ani jejich rodiny či právníci informováni o blížící se popravě. V zemích jako je Severní Korea, Saúdská Arábie a Somálsko docházelo k veřejným popravám.

Pokud k údajům budeme přistupovat z regionálního hlediska, k nejdůležitějším údajům patří následující informace:

Severní a Jižní Amerika – jedinou zemí, kde docházelo v roce 2011 k popravám byly USA. Amnesty International srovnává rok 2011 s údaji před deseti lety s rokem 2001. V tomto desetiletém srovnání dochází k poklesu poprav v USA. V roce 2011 bylo zaznamenáno 43 poprav ve 13 státech, což je o třetinu méně než v roce 2001. Bylo vyneseno 78 nových rozsudků smrti, což je o polovinu méně než v roce 2001.

Asijsko-pacifická oblast – v průběhu roku 2011 bylo možné v tomto regionu sledovat pozitivní posun, který zpochybňoval legitimnost trestu smrti. Výjimkou byla pouze Čína. Bylo vykonáno minimálně 51 poprav v 7 zemích asijsko-pacifické oblasti (bez Číny). Nově bylo uděleno nejméně 883 trestů smrti v 18 zemích regionu. Žádné popravy nebyly zaznamenány v Singapuru a v Japonsku. V Japonsku tomu tak bylo poprvé po 19 letech. V dřívějších dobách byli představitelé obou těchto zemí silnými podpůrci trestu smrti.

V Evropě a střední Asii je tento stav zcela jiný. V rámci bývalého Sovětského svazu a Evropy praktikovalo trest smrti v roce 2011 pouze Bělorusko. Došlo ke 2 popravám dospělých mužů.

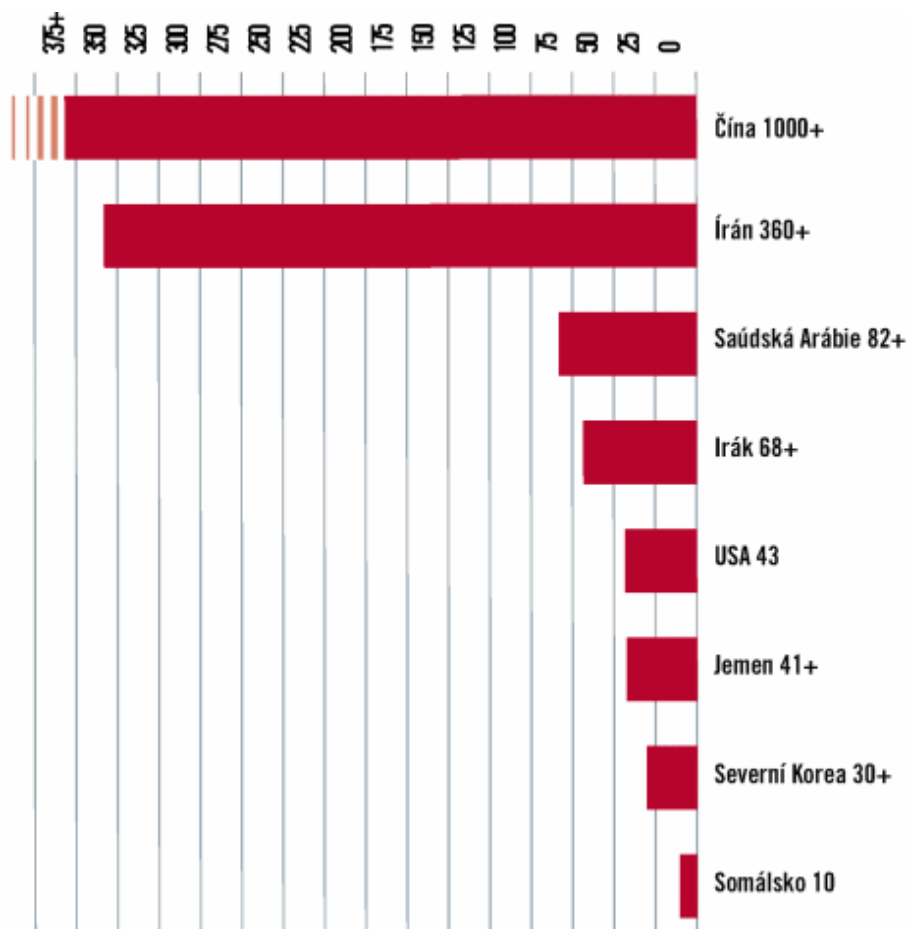
Na Blízkém východě a v severní Africe bylo potvrzeno nejméně 558 poprav v 8 zemích. Bylo vyneseno minimálně 750 rozsudků smrti v 15 státech. Je obtížné získat přesné informace, jelikož v Sýrii, Libyi a Jemenu stále trvají nepokoje. Nejsou k dispozici ani oficiální údaje o popravách Libyi. Podle informací Amnesty International docházelo často v této zemi k mimosoudním popravám a mučení. V tomto regionu dochází k nárůstu počtu poprav o 50% a to především díky Iráku, Íránu, Saúdské Arábii a Jemenu. V Alžírsku, Jordánu, Kuvajtu, Libanonu, Maroku a Kataru došlo k vynesení rozsudků smrti, ale žádné popravy v roce 2011 vykonány nebyly.

Subsaharská Afrika – v tomto regionu došlo v průběhu roku 2011 nejméně k 22 popravám ve 3 zemích subsaharské Afriky, a to v Somálsku, Súdánu a Jižním Súdánu. Pouze 14 ze 49 zemí stále zachovává trest smrti ve svých právních řádech. Zásadní pokrokovou změnou v roce 2011 byl fakt, že Benin legislativně přijal k ratifikaci klíčové smlouvy OSN, jenž mají za cíl zrušit trest smrti. Siera Leone vyhlásila moratorium na vykonávání poprav a Nigérie ho potvrdila. V Ghaně Ústavní kontrolní komise doporučila zákaz poprav.

I v zemích, kde jsou popravy vykonávány ve vysoké míře, dochází ke zlepšení. Velký pokles počtu poprav a rozsudků smrti v posledních 10 letech zaznamenala Amnesty International například ve Spojených státech. Illinois se stalo 16. státem v USA, kde došlo ke zrušení trestu smrti.

ZEMĚ S NEJVĚTŠÍM POČTEM POPRAV V ROCE 2011

Graf č. 1

2.5. Trest smrti na historickém území českého státu

Na historickém území českého státu, podobně jako v ostatních evropských zemích byl trest smrti běžně užívaným prostředkem trestního práva. Ale nebylo tomu tak vždy.

U starých slovanských národů trest smrti neexistoval. Fungoval mezi nimi společný majetek, kdy platilo jeden za všechny a všichni za jednoho. Nejhorším možným trestem zde bylo vyhnanství. Tento trest byl udělován především za zločin krádeže, která byla považována za nejohavnější přečin. Již Kosmas ve své kronice vysvětluje, že krádež byla vnímána jako nejhorší možný přestupek a zasluhovala tak nejvyšší trest. U jiných národů byli zloději odsuzováni k trestu smrti.

U starých Čechů postupně začalo soudnictví podléhat německému vlivu. Německé kmeny praktikovali trest smrti od dávných dob a jejich popravky byly velmi vynalézavé a kruté. Ve starých germánských zákonech najdeme například tresty smrti rozpáráním, pohřbíváním zaživa, prorážení kolem, vaření zločince ve vroucím oleji či víně, kamenování nebo vržení do vody v pytli s kameny. Tyto právní formy u Germánů existovaly již v dobách, kdy v Čechách ještě o takových trestech neměl nikdo tušení. Trest smrti a jeho zavedení v českých zemích se prolomilo s rozšířením křesťanství, díky kterému se rozmnožily obchodní a jiné styky Němců s českou zemí. První zmínku o trestu smrti v Čechách nalezneme v legendě o „Utrpení sv. Ludmily“, která pochází z doby okolo roku 921. Zmínky o používání trestu smrti oběšením lze také najít v Gumpoldově „Životu sv. Václava“. Tato kniha byla napsána po roce 973. V 11. a 12. stol. byl pak již trest smrti v českých zemích používán podle německého vzoru. Jako příklad lze uvést vyhubení rodu Vršovců vévodou Svatoplukem v roce 1108, kdy přišlo o život okolo 3000 mužů tohoto rodu. Nejčastějšími způsoby poprav byla smrt oběšením nebo stětím. Zločinci však byli trestáni i jinými tresty, například oslepením. Ve 14. stol. byl již hojně využíván i trest upálení pro ty, kteří jsou obviněni z kacířství. Objevují se i další tresty jako například utopení v zavázaném pytli s kamenem uvázaným k tělu [Svátek 1994].

V českých zemích tak na popravištích skončily desetitisíce lidí. Zdaleka nejznámější exekucí zůstává velké pobělohorské divadlo, při kterém slavný kat Mydlář popravil na Staroměstském náměstí sedmadvacet českých pánů. Významným mezníkem je také již zmiňované upálení Jana Husa nebo poprava Závíše z Falkenštejna či čarodějnické běsnění na Šumpersku.

Ke zrušení hrdelního trestu přistoupil až v rámci svých reforem císař Josef II. v roce 1788. Byl to na svou dobu nevídaný čin. Trest smrti byl poté po sedmi letech znovu obnoven nejprve za velezradu a později se v novém zákoníku rozrostl počet obvinění, za které mohl být udělen, např. za vraždu či žhářství). [Budinský 2002]

2.5.1. Trest smrti v Československu v letech 1918 – 1990

Po vzniku samostatného Československa bylo používání trestu smrti sníženo na minimum. Bylo to především zásluhou prvního československého prezidenta T.G. Masaryka, který byl odpůrcem trestu smrti. Přesto však i on na nátlak veřejnosti a justice povolil trest smrti ve výjimečných případech, avšak za dobu trvání meziválečného Československa bylo popraveno jen 15 osob.

Ve 20. letech 20. stol. uspořádal významný sociolog E. Chalupný anketu na téma postojů k trestu smrti. Výsledky této ankety naznačily, že velká část tehdejších elit se vyjádřila proti trestu smrti. E. Chalupný byl přesvědčeným odpůrcem trestu smrti a vytýkal T. G. Masarykovi, že nezasáhl zásadněji proti trestu smrti [Chalupný, Kypr 1923].

Situace se významně změnila po nacistické okupaci, která si vyžádala tisíce obětí. Nejprve byli odsouzení odvázeni do Německa, ale v roce 1943 byla přivezena gilotina do pankrácké věznice. [Budinský 2002].

Od roku 1943 – 1945 pak bylo v pankrácké věznici popraveno 1079 osob. V průběhu let 1945 – 1989 byl popraveno 1176 osob, z toho však více než 700 osob podle retribučních dekretů a 240 politických vězňů [Monestier 1998]. V květnu 1946 se na nádvoří pankrácké věznice konala poslední veřejná poprava K. H. Franka. Této popravě přihlíželo okolo 6300 diváků [Chmel 2004]. Je tedy patrné, že extrémní situace spojené s okupací a válkou mohou vést k výkyvům v civilizačním procesu, tak jak to zmiňuje Elias, a mohou přinést i extrémní formy odplaty ve formě návratu k veřejné popravě.

Po komunistickém převratu v roce 1948 se politické popravy staly pravidelnou součástí komunistického teroru. 12. července 1950 byl vydán nový trestní zákon (č. 86 SB), ve kterém zůstal trest smrti nedotčen, vykonával se oběšením a v době zvýšeného ohrožení státu i zastřelením. Kromě nepolitických trestných činů, bylo jeho užití navíc rozšířeno i na delikty politického charakteru. V letech 1949 – 1953 bylo popraveno okolo 200 politických vězňů. Poslední politická poprava byla v Československu vykonána v roce 1960. Úplně poslední poprava se v Česku realizovala v roce 1989, kdy byl v pankrácké věznici oběšen pětinasobný vrah. Po

převratu v listopadu 1989 došlo ke zrušení trestu smrti. Nahrazen byl výjimečným trestem doživotního odnětí svobody [Budinský 2002].

V průběhu deseti staletí tedy skončili na popravištích životy tisíců obyvatel českých zemí, skutečných delikventů, ale i nevinných obětí tehdejší justice. Smutné osudy těchto lidí můžeme sledovat v písemných pramenech od 11. století (Kosmova kronika) [Monestier 1998].

2.6. Příznivci a odpůrci trestu smrti

V této kapitole chci představit nejčastější postoje zastánců a naopak odpůrců trestu smrti, tak jak se objevují ve veřejném a akademickém diskurzu..

Nejčastějším argumentem zastánců trestu smrti je odstrašení ostatních od podobných činů. Nicméně je třeba brát v potaz, že trestné činy jsou často páčány v extrémních, vyhrocených situacích a v afektu. Zároveň trest smrti nepůsobí odstrašujícím účinkem ve chvíli, kdy se jedná o lidi s extrémně labilní psychikou nebo duševně postiženými. Některé studie Amnesty International ukazují na to, že tyto odstrašující účinky nefungují zdaleka tak jednoduše, jak se někteří domnívají. Lidé, páchající zločiny, které jsou postihovány trestem smrti, jsou často v dané situaci pod tak vysokým tlakem, že si vůbec neuvědomí dosah svých činů nebo věří, že nebudou nikdy dopadeni. V současné chvíli neexistují žádné přesvědčivé argumenty, že by odstrašující účinek měl vliv na snížení kriminality. „Za prvé by se musel v zemích, kde byl trest smrti zrušen, zvyšovat počet zločinů, za které hrozil trest smrti, a za druhé by musela zkoumání srovnatelných systémů trestního práva prokázat, že počet zločinů v zemích, v nichž byl trest smrti zrušen, je vyšší než tam, kde zrušen nebyl.“ [Bestová 1996: 16]

A. Drbohlav v této souvislosti reaguje, že je důležité si uvědomit, že zločinec není trestán pouze proto, aby jeho poprava byla odstrašující, ale především proto, že spáchal činy, za které je tento trest úměrný [Drbohlav 2005]. Deklarace práv člověka a občana hned v prvním článku zmiňuje, že: „Cílem každého politického spolku je zachovat přirozené a nevynutitelné práva člověka. Těmito právy jsou

právo na svobodu, právo na majetek, právo na bezpečnost a právo klást odpor útlaku.“ [Fico, Lovišek 1991:9]

Změny výskytu kriminality jsou ovlivňovány i faktory sociálními a právními. Dalším důvodem pro trest smrti je „zneškodnění“ zločince – nemůže již svůj čin opakovat. Zde bychom však museli předpokládat neomylnost lidských úsudků a rozsudků konkrétně předvídat, které zločiny se v recidivě objeví. V opačném případě by bylo nutné vzít v potaz, že stát popraví i ty zločince, kteří již nikdy svůj čin nezopakují. V tu chvíli by daná země popravovala více zločinců, než je teoreticky nutné. Tím by se popravování zločinců stalo prostředkem, který už není ale pro společnost morálně únosný ani užitečný. A lze to svým způsobem chápat i jako vraždu ze strany státu, která odebírá člověku osobnost a degraduje ho na úroveň zvířete. Pokud by stát praktikoval tuto myšlenku, byť jen ve výjimečných případech, nabízí se otázka, zda pokud se tato výjimka stala jednou, nemůže se stát znovu, a zda nelze zneužít. Podle Camuse má právo na život a nápravu svých činů každý člověk, a to i ten nejhorší. Nelze účtovat na vlastní pěst ve chvíli, kdy je viník ještě živý, to nepřísluší žádnému člověku.

Bestová vysvětluje, že humanitární zásady národního a mezinárodního práva zakazují popravovat duševně nemocné. Ti se zavírají do zařízení podobných vězením. Nabízí se tedy otázka, že pokud lze stát takto ochránit před těmito lidmi, proč by jej stejným způsobem nedokázal ochránit i před zločinci. Bestová zmiňuje, že nejlepší pojistkou by bylo usvědčit co nejrychleji co možná největší počet vrahů, jelikož jedině tak lze uchránit jejich případné další oběti [Bestová 1996].

Drbohlav argumentuje u tohoto aspektu tím, že ačkoliv je hodně teorií o přeměnách zločinců na lepší, je mnoho těch, kteří se nikdy nenapraví jak to pozorujeme například u sériových vrahů. Zásadní otázkou je, kde je hranice mezi poznatelnou nebezpečností vraha a kde je jeho jednání pouze zkratkovité. Lze někoho, kdo jedná v afektu omlouvat a stavět do pozice nadřazené ostatním vrahům? I takový člověk se přeci může do podobného afektu dostat znovu. Podobně je tomu u duševně nemocných. „Je nutné, aby nebezpeční pachatelé byli navždy separováni od společnosti a vzdáleni konání zla. Pokud je cestou takové jistoty smrt

nebo doživotí již není podstatné, pokud proces takového trestu bude úměrný činům pachatele.“ [Drbohlav 2005: 92]

Je však důležité si zároveň uvědomit, že abychom vůbec mohli uvažovat o tom, jaký trest je nejvhodnější, musí se daná osoba dopustit nelegitimního konání, tedy zločinu, něčeho, na co nemá právo. Takový člověk naruší spravedlnost někoho jiného a nevinná oběť vyžaduje za tento čin kompenzaci. Trest, který zločinec dostane je omezením některých jeho práv, tzn. to, že má každý člověk přirozená práva neznámá, že mu je stát nesmí omezit. Mezi taková práva patří i jeho právo na život, které je jedním z těchto přirozených práv. Často se o něm hovoří jako o právu nejvyšším, nicméně záleží na úhlu pohledu. Mnoho lidí si například cení nebo cenilo více práva na svobodu. „Člověk, který vědomě, záměrně a nevyprovokovaně zabije jiného člověka, tedy zavraždí nevinnou oběť, těžko může argumentovat, že má právo na život, o které ho stát ani nikdo jiný nesmí za žádných okolností připravit; tedy ani v rámci trestu za jeho zločin.“ [Hamerský 2001: 12] Obhajoba práva na život je u vraha neplatná. Vrahovi se neděje křivda, pokud je popraven, naopak je to spravedlivé. Co se týče odstrašujícího účinku trestu smrti, existují různé statistiky, které však nedokáží vysvětlit kauzální vztahy, ani jejich absenci. Pokles a nárůst zločinnosti mohou ovlivňovat i mnohé další faktory, ať již politické či nepolitické, např. kulturní, ekonomické či duchovní. Stejně tak statistiky dokumentují pouze to, co se stalo, nikoliv však už to, co by se stalo, pokud by se některý společenský parametr změnil. Nelze tedy jistě potvrdit, že pokles či nárůst zločinnosti je důsledkem pouze existence trestu smrti. Co je ale možné tvrdit jsou statistiky, které dokumentují počet vražd, které byly spáchány již jednou usvědčenými a odsouzenými vrahy, tzn. ty vraždy, které tito zločinci spáchali buď ve věznicích nebo na útěku a nebo které spáchali ti, kteří byli propuštěni za dobré chování. Zde je jednoznačné, že pokud by tito vrazi byli popraveni, jejich nevinné oběti by byly zachráněny. M. Hamerský se domnívá, že trest smrti nemá odstrašující účinek ani tak na ty, kteří se již na dráhu zločinu vydali jako spíš na ty, kteří tuto alternativu zatím pouze zvažují [Hamerský 2001].

Dalším argumentem pro trest smrti je odplata. Je to spravedlivé, pokud někdo zavraždil člověka, zaslouží si zemřít aneb známé “oko za oko, zub za zub”. Tato

myšlenka má dlouhou historii a vycházelo z ní téměř celé babylónské trestní právo. Tělesné tresty, s výjimkou trestu smrti, z dnešního trestního práva zmizely. Nabízí se však zde otázka, za jaké zločiny je trest smrti úměrný. Vražda člověka by se zdála být logickým protipólem, nicméně sporné je to již u jiných zločinů, u kterých nedojde k usmrcení člověka, nicméně je také fyzicky či psychicky poškozen, např. znásilnění, fyzické týrání. Zde se opět setkáváme s názory, že rozsudek může být vnímán jako nespravedlivý, nevyvážený či dokonce zmanipulovaný [Bestová 1996].

Podle Drbohlava je odplata reakcí na nakumulovanou zuřivost a touhu vrátit vrahovi všechno zlo, které použil na své oběti. Ani trest smrti pro vraha však nedokáže vyvážit bolest jeho obětí a emociální ztrátu blízkých. Také u sériových vrahů se míra odplaty stává nedostatečnou [Drbohlav 2005].

Trest smrti je nezvratný a nedá se nijak napravit. Proto je nejsilnějším argumentem odpůrců trestu smrti fakt, že může dojít k chybnému rozsudku a omylu. Takové chyby provázejí trestní právo celými jeho dějinami. Nejde zde jen o chyby neúmyslné či nedbalé, jedná se i o justiční vraždy, kdy bylo trestu smrti využito k odstranění lidí nepohodlných pro politický systém země apod. [Bestová 1996].

Lidský tvor je omylný a nelze tvrdit opak, nicméně pokud by toto mělo být důvodem, proč se obávat udělovat trest smrti, znamenalo by to, že člověk nemá vykonávat žádnou činnost, ve které není dokonalý. Zřejmě nelze zcela zamezit pochybení lidského faktoru, nicméně máme moc snažit se snížit jeho výskyt. Rozsudek odnětí života lze udělovat jen v případech prokazatelné viny [Drbohlav 2005].

Hamerský argumentuje tím, že pokud bychom vnímali možné chyby člověka jako důvod, proč neudělovat trest smrti, nemohl by člověk vykonávat také jiné činnosti. Jako příklad uvádí automobilovou dopravu. Každý rok na silnicích zemře mnoho nevinných lidí díky lidskému pochybení.

Každý soudní systém je nedokonalý, a to nejen v tom, že někdy odsoudí nevinného, ale i v tom ohledu, že někdy neodsoudí vinné. Podle Hamerského je nutné najít určitou míru mezi právy obhajoby a právy orgánů činných v trestním

řízení a to tak, aby docházelo k co největšímu počtu spravedlivě odsouzených [Hamerský 2001].

Odpůrci trestu smrti argumentují také tím, že pokud vraha odsoudíme na doživotí, může svého činu litovat a snažit se ho napravit. Tuto skutečnost nelze popřít, nicméně není to nic, co bychom zároveň mohli garantovat. Lítost vrah může projevit i při tom, kdy padne definitivní rozsudek smrti. Dá se říci, že pokud člověk skutečně lituje svého činu, nemá již smysl ho popravovat. Na druhé straně, pokud takový člověk lituje svého činu skutečně, měl by být se svou popravou smířen a neměla by mu připadat nespravedlivá. Pokud by to bylo obráceně, lze se domnívat, že nelituje svého činu dostatečně. Zároveň existují studie, které ukazují na to, že z hlediska regulativní funkce trestu jsou dlouhodobé tresty předimenzovány. “Vyhasínají sociálně žádoucí vzorce chování, neboť jsou v podmínkách uvěznění neadaptivní a vynořují se vzorce nové, pro život na svobodě nevhodné.” [Blatníková in Boukalová, Gillernová 2008: 42]

Je také otázkou, co je pro těžkého zločince větší trest, jestli rychlá poprava nebo trest doživotí, kde musí zbytek svého života zpytovat svědomí a žít v omezení. Zajímavou knihu na téma doživotí vydal L. X. Veselý, který dělal rozhovory s vězni odsouzenými na doživotí. V jejich výpovědích se občas objeví i názor, že by trest smrti byl pro ně vysvobozením, nicméně ve většině případů jsou tito vězni rádi, že trest smrti v České republice neexistuje a že tak mohou žít své životy dál a případně i doufat v možnost propuštění za dobré chování či za výjimečné situace jakou je např. amnestie [Veselý 2007].

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1. Metodologický rámec

Pro svou práci jsem zvolila kvantitativní online výzkum. Tzn. postupovala jsem deduktivní metodou, kdy jsem si na základě teorie vytvořila hypotézy, které jsem pak ověřovala ve svém výzkumu. Jelikož je kvantitativní výzkum testováním hypotéz o skupinách, vytvořila jsem standardizovaný dotazník, tzn. otázky pro všechny respondenty byly totožné. V dotazníku jsem využila jak uzavřené, tak otevřené otázky. Dotazník byl pro mě efektivním nástrojem, jelikož jsem s jeho pomocí mohla oslovit velký počet jedinců při nízkých nákladech. [Disman 2000] Mnou vytvořený dotazník byl transformován do digitalizované podoby vhodné pro sběr dat prostřednictvím online panelu. Pro svůj výzkum jsem využila online panel společnosti Millward Brown, jehož velikost je 1000 respondentů a za jehož vývoj a správu jsem ve společnosti Millward Brown zodpovědná. Výzkum jsem realizovala na přelomu roku 2012 a 2013, konkrétně od října 2012 do ledna 2013. Odpovědělo mi 821 respondentů. Všechny dotazníky jsem zařadila do zpracování, jelikož všechny byly řádně vyplněny. Sběr dat prostřednictvím webových formulářů je v současné době stále populárnější s ohledem na rostoucí počítačovou gramotnost obyvatelstva a stoupající penetraci internetu. Výzkum prostřednictvím internetu také šetří náklady ve srovnání s jinými typy výzkumu a zároveň dává možnost oslovit širokou škálu respondentů [Gaiser&Shreiner 2009].

Je třeba však mít na zřeteli fakt, že prostřednictvím internetového sběru tazatel nepřichází s respondenty do kontaktu, proto je nutné vytvořit takový dotazník, který by byl pro dotazované maximálně srozumitelný. Je velmi důležité si uvědomit, že je třeba respondenty předem obeznámit s informacemi, které se týkají daného výzkumu. Připravila jsem krátké seznámení s výzkumem, kde jsem uvedla, čeho se daný výzkum týká, jaká je jeho přibližná délka, dále jsem pak upozornila na to, že mě zajímají individuální názory respondentů, že žádné odpovědi nejsou dobré či špatné a v neposlední řadě jsem uvedla také informace spojené s ochrannou osobních údajů a anonymitou výzkumu. V úvodu tohoto seznámení je vhodné

zmínit, že respondentovy odpovědi budou pro výzkumníka pomocí či radou a že jeho názory jsou významné a tímto jej motivovat. Je také vhodné poděkovat respondentům za jejich ochotu a čas, který vyplnění dotazníku věnují.

Abych si byla jistá, že všechny otázky v mém výzkumu jsou srozumitelné, udělala jsem 5 pilotních rozhovorů. Skupinu respondentů pro pilotní rozhovory jsem vybrala tak, aby byla zastoupena, co nejširší škála sociodemografických charakteristik. Tzn. muže i ženy z různých sociálních skupin, regionů apod. Tím jsem si zároveň ověřila odhadovanou délku výzkumu a srozumitelnost jednotlivých slov. Je nutné, aby slova byla pro respondenty jednoznačná, aby nemohlo dojít k chybnému pochopení dané otázky [Gaiser&Shreiner 2009]. Je také třeba, aby dotazník byl dobře čitelný, aby například písmo, kterým jsou dané otázky či instrukce k otázkám psány, nebylo příliš drobné a špatně čitelné či naopak příliš velké.¹³

Pro online výzkum je také důležité, aby dotazník nebyl příliš dlouhý, aby respondent udržel pozornost a výzkum dokončil. „Obecně, čím jednodušší je vyplnit dotazník, tím spíše to lidé udělají.“ [Gaiser&Shreiner 2009:70]. Délka mého dotazníku byla 15 minut. Jednoduchost a srozumitelnost dotazníku zvyšuje návratnost daného výzkumu. Motivaci pro vyplnění dotazníku může také zvýšit formulace takového úvodu, který respondenta žádá o pomoc či radu s danou problematikou. Pokud je to u daného výzkumu možné, je také vhodné najít nějaké skupinové hodnoty, se kterými se respondent identifikuje. Lze mu také nabídnout finanční odměnu. Jako povzbuzení k účasti je také dobré uvést, že dotazník už vyplnilo více lidí před ním, což mu dodá důvěryhodnost. Důležité je také zmínit termín, do kterého musí být daný výzkum vyplněný [Dillman 2007]. Jelikož jsem na realizaci tohoto výzkumu měla relativně dlouhé časové období, neuváděla jsem přímo do dotazníku, kdy musí být vyplněn, ale využívala jsem možnosti poslat vždy

¹³ V online výzkumech lze také využívat barev, které dokreslují daný výzkum, například pokud se jedná o výzkum životního prostředí, lze použít zeleně zbarvené pozadí. Současně je ale důležité, vybrat takové barevné odstíny, které udržují dostatečný kontrast s písmem, aby zůstalo stále dobře čitelné [Dillman 2007]. V mém výzkumu jsem zvolila standardní černobílou kombinaci.

jednou za určitou dobu upomínku všem, kteří ještě dotazník nevyplnili. Tak se mi podařilo získat účast více než 800 respondentů.

Co se týče etiky mého výzkumu, někteří lidé neradi odpovídají na citlivé otázky, kterými například v mém dotazníku může být zkušenost s násilnou trestnou činností či přímo názory na trest smrti. Proto jsem, jak jsem již uváděla výše, zdůraznila hned v úvodu anonymitu výzkumu, tzn. žádná odpověď nemůže být spojena s konkrétním člověkem. Citlivé jsou také otázky na příjem, to jsem řešila obecnější otázkou, kde jsem nahradila příjem jednotlivce příjmem celé domácnosti. Důvěryhodnost mého výzkumu jsem také podpořila tím, že jsem uvedla, že výzkum je realizován pro Univerzitu Karlovu jakožto všeobecně známou a uznávanou instituci.

Omezením v mém výzkumu byl zaměření na internetovou populaci. I když je dnes komunikace prostřednictvím internetu dostupná stále více jedincům, stále je spousta těch, kteří přístup k internetu nemají nebo s ním nejsou zvyklí pracovat. Jedná se například o starší generace jedinců, kteří neměli možnost se naučit komunikovat prostřednictvím internetu.

Dalším omezením online výzkumu je skutečnost, že dotazník klade nároky na ochotu dotazovaného, je v něm možné přeskočit otázky a na některé z nich tak neodpovědět. To jsem řešila elektronickou kontrolou otázek, tzn. pokud respondent neodpověděl na otázku, nemohl pokračovat ve vyplňování dalších otázek a objevila se mu upomínka, aby otázku zodpověděl. U online dotazníku není přítomný výzkumník, není tedy možné si ověřit, zda dotazník nevyplňoval jiný člen rodiny nebo také mohlo odpovídat více lidí.

Kvantitativní metody mají svá omezení, jelikož neumožňují proniknout k poznatku, jaké významy respondenti dané problematice připisují a jak jí vnímají a rozumějí jí. Pro respondenty je složité vyjádřit se k trestu smrti jednoznačně, jelikož většinou uvažují nejen o trestu samotném, ale také o specifickém okruhu pachatelů, jimž by měl být uložen a také o dalších podmínkách, které by měl soud zohlednit [Tomášek 2010].

3.2. Zdroje hypotéz a jejich zpracování

Ve svých hypotézách jsem vycházela jednak z teoretických zdrojů v literatuře a jednak z výzkumů CVVM, která každoročně realizuje výzkumy týkající se názorů na trest smrti. Jednotlivé hypotézy a jejich teoretické zakotvení jsou pro lepší přehlednost vysvětleny přímo v části „3.3. Analýza dat“.

Pro zpracování jsem použila statistický software SPSS, ve kterém jsem nejdříve vyčistila a překódovala proměnné do podoby potřebné pro analýzu. Také jsem využila MS Excel pro další práci s výstupem z SPSS (formátování tabulek a příprava grafů).

Při ověřování hypotéz jsem využila třídění tabulek prvního a druhého stupně a zároveň jsem ověřovala statistickou signifikaci výsledků pomocí chí-kvadrát (χ^2) testu dobré shody.

V tabulkách třídění druhého jsem dodržovala standardní uspořádání a do řádků jsem uvedla vysvětlovanou (závislou) proměnnou a do sloupců vysvětlující (nezávislou) proměnnou. V jednotlivých kategoriích nezávislé proměnné jsem uvedla 100% distribuci závislé proměnné, tedy relativní četnosti.

Pomocí χ^2 testu dobré shody jsem porovnála očekávané četnosti v jednotlivých polích tabulky (případ, kdy jsou hodnoty obou sledovaných znaků vzájemně nezávislé) a skutečné četnosti. Za předpokladu platnosti testované hypotézy o nezávislosti hodnot obou znaků, má testová statistika přibližně rozdělení χ^2 o $(r-1)(s-1)$ stupních volnosti. Hodnotu testové statistiky jsem pak porovnála s kritickou hodnotou (tabulkovým kvantilem) hladiny významnosti α , kterou jsem si zvolila pro mou práci na úrovni 0,05. χ^2 kritérium můžeme zapsat pomocí vzorce

$$\chi^2_{\text{obt}} = \sum \frac{(f_O - f_E)^2}{f_E}$$

jako χ^2_{obt} , kde f_O je pozorovaná (observed) četnost a f_E je očekávaná (expected) četnost.

Test tedy funguje tak, že nulová hypotéza předpokládá, že pozorované a očekávané četnosti se neliší, tedy není žádný významný rozdíl v hodnotách vysvětlované proměnné v závislosti na vysvětlující.

Pokud vypočítaná (pozorovaná) χ^2 hodnota $< \chi^2$ kritická (tabulková), pak nelze odmítnout H_0 (= četnosti jsou mezi kategoriemi stejné). V opačném případě H_0 zamítáme a přijímáme alternativní hypotézu o závislosti obou proměnných.

3.3. Analýza dat

Hypotéza 0.0 Postoj k trestu smrti v populaci

Výsledky z výzkumu CVVM týkajících se trestu smrti ukazují, že v populaci existuje převládající názor těch, kteří souhlasí s trestem smrti. Proto má první hypotéza je, že v populaci převládá stanovisko, které souhlasí s trestem smrti.

Odpověď zjistím pomocí tabulky třídění prvního stupně - frekvence otázky Q5. Souhlasíte s trestem smrti? (Prosím vyjádřete svůj názor bez ohledu na to, za jakých podmínek souhlasíte či nesouhlasíte, své konkrétní důvody budete moci objasnit v následující otázce).¹⁴

Výstupem je tabulka a graf.¹⁵

Tabulka č. 1

Souhlasíte s trestem smrti?	absolutní četnost	relativní četnost	validní rel. četnost	kumulativní rel. četnost
Nevím/žádná	44	5,4	5,4	5,4
Ano	568	69,2	69,2	74,5
Ne	209	25,5	25,5	100
Total	821	100	100	

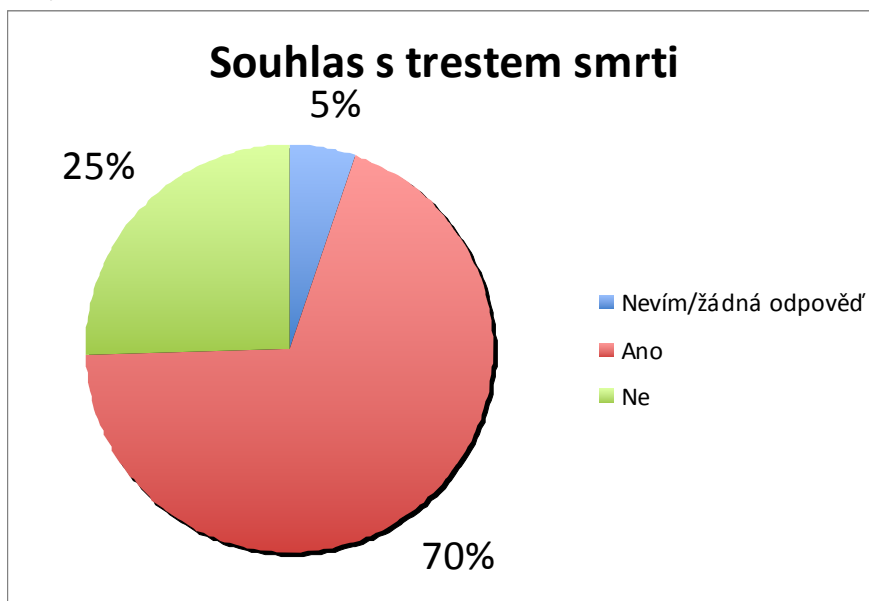
¹⁴ V SPSS použiji příkaz FREQUENCIES (nebo FREQ):

FREQUENCIES VARIABLES=Q5

/ORDER=ANALYSIS.

¹⁵ Graf je vytvořený zvlášť v MS Excel pro větší možnost nastavení než u grafů produkovaných SPSS.

Graf č. 2

Analýza výsledku jednoznačně potvrzuje většinovou podporu trestu smrti v populaci (více než 2/3 respondentů souhlasí s trestem smrti), tedy přijímám hypotézu o většinové podpoře trestu smrti v populaci. Pouze 5% respondentů odpovědělo „nevím“, drtivá většina respondentů tedy svůj postoj vyjádřila, přestože jde o tak závažnou otázku.

Hypotéza 1. – závislost postoje k trestu smrti na sociodemografických charakteristikách

Na základě výzkumu CVVM jsem zjistila, že sociodemografické údaje významně ovlivňují názory na trest smrti. Proto si stanovuji jako obecnou hypotézu fakt, že sociodemografické charakteristiky jsou významné.

Předpokládám též vliv sociodemografické informace na postoj k trestu smrti, tedy stanovím si hypotézu o závislosti postoje k trestu smrti na sociodemografické informaci respondentů.

Pro některé ze sociodemografických ukazatelů mám navíc k dispozici informační zdroje, které mi umožní stanovit konkrétní směr hypotézy, tedy pro vybraná sociodemografika si stanovím alternativní hypotézu nejen o závislosti, ale i o směru závislosti.

Hypotéza 1.1. - Vliv pohlaví na postoj k trestu smrti

Testuji hypotézu o nezávislosti postoje k trestu smrti mezi muži a ženami (H0). Alternativní hypotézou H1 je pak závislost postoje k trestu smrti na pohlaví respondenta. S ohledem na informaci dostupnou z CVVM, kdy muži více souhlasí s trestem smrti (ženy častěji uvádí “nevím” než “ano”), stanovím svou alternativní hypotézu H1 jako závislost postoje k trestu smrti na pohlaví s tím, že muži budou více pro trest smrti než ženy.

Analýzu provedu prostřednictvím tabulky třídění druhého stupně a významnost výsledku ověřím χ^2 testem dobré shody.

V SPSS používám příkaz CROSSTABS (tabulky křížení dvou a více proměnných) tak, že v řádcích budu mít postoje respondentů k trestu smrti a ve sloupcích pohlaví respondentů. Zároveň volím sloupcová procenta (relativní četnosti ve sloupcích) a zaškrtnu též volbu Pearsonova χ^2 koeficientu.¹⁶ V dalších analýzách pak používám stejný postup.

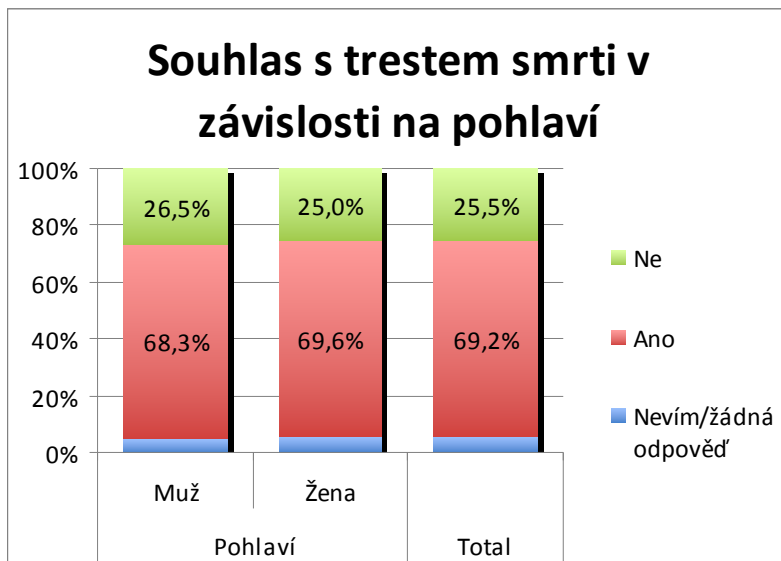
Výsledek – rozdíl mezi muži a ženami je jen velmi malý (a naopak ve prospěch žen, které jsou více pro trest smrti). Na tomto základě můžeme odmítnout směr vztahu, který jsem si nastavila jako H1.

Tabulka č. 2

	Pohlaví		Total
	Muž	Žena	
Souhlasíte s trestem smrti? Nevím/žádná odpověď	5,2%	5,4%	5,4%
Ano	68,3%	69,6%	69,2%
Ne	26,5%	25,0%	25,5%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

¹⁶ CROSSTABS
/TABLES=Q5 BY D3
/FORMAT=AVALUE TABLES
/STATISTICS=CHISQ CORR
/CELLS=COLUMN
/COUNT ROUND CELL.

Graf č. 3

Pro zjištění, zda nalezený vztah, kdy ženy jsou více pro trest smrti, je dostatečně statisticky významný a lze tedy zamítnout H_0 o nezávislosti postoje k trestu smrti v závislosti na hodnotách proměnné pohlaví ve prospěch H_1' , kde H_1' je upravená původní hypotéza o závislosti obou proměnných s tím, že ženy jsou více pro trest smrti, provedu χ^2 test dobré shody.

Výpočet χ^2 testu:

Naměřená hodnota χ^2 je 0,21. Tabulková kritická hodnota χ^2 je při hladině statistické významnosti $\alpha = 0,05$ a počtu stupňů volnosti 2 χ^2_{KRIT} rovna 5,991, tedy kritická hodnota je větší než hodnota naměřená, a proto nemůžeme zamítnout hypotézu o nezávislosti obou proměnných, což potvrzuje výstup z SPSS, kdy by se dala závislost považovat za významnou až při $\alpha = 0,10$.

Tabulka č. 3

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,210 ^a	2	,900
Likelihood Ratio	,209	2	,901
Linear-by-Linear Association	,188	1	,665
N of Valid Cases	821		

Na hladině statistické významnosti $\alpha = 0,05$ tedy nemůžeme zamítnout H_0 o nezávislosti vlivu pohlaví v postoji k trestu smrti, tedy mezi muži a ženami ve vztahu k trestu smrti není v populaci rozdíl.

S ohledem na původní zdroj informací pro stanovení hypotézy H_1 (CVVM) můžeme na jednu stranu rozdílnost výsledku přisuzovat rozdílné metodologii stanovení výběrového plánu a sběru dat obou projektů, na druhou stranu CVVM se zaměřilo na reprezentativní vzorek celé populace, zatímco já uvažuji pouze internetovou populaci (online sběr dat), tedy podskupinu celé populace, která má jiný názor.

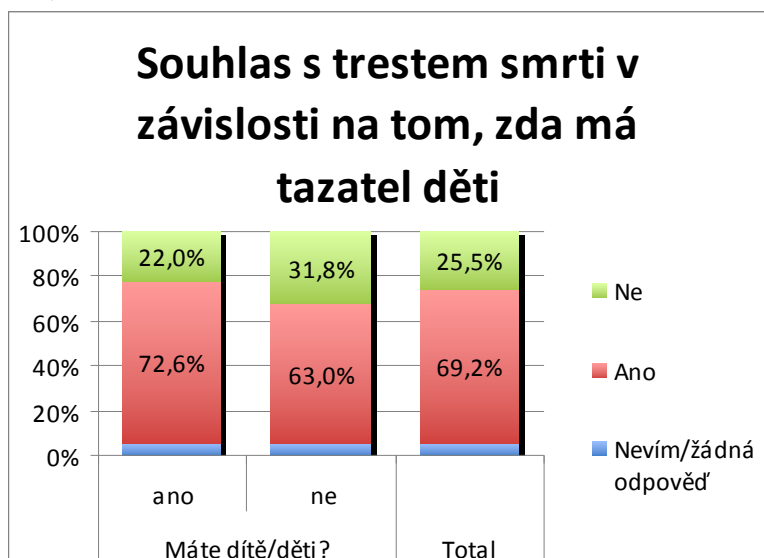
Hypotéza 1.2. - Vliv faktu, zda má respondent děti, na postoj k trestu smrti

Zde nemám žádnou a priori informaci z jiných pramenů, ověřuji tedy hypotézu H_0 o nezávislosti vlivu faktu, zda má respondent dítě/ děti na jeho postoj k trestu smrti.

Tabulka č. 4

	Máte dítě/děti?		Total
	ano	ne	
Souhlasíte s trestem smrti? Nevím/žádná odpověď	5,5%	5,2%	5,4%
Ano	72,6%	63,0%	69,2%
Ne	22,0%	31,8%	25,5%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Graf č. 4

Výsledky přináší zajímavé zjištění, že respondenti s dětmi jsou více pro trest smrti ve srovnání s respondenty, kteří děti nemají.

Po ověření statistické významnosti χ^2 testem dobré shody, kdy naměřená hodnota 9,633 překračuje kritickou hodnotu $\chi^2 = 5,991$, zamítám hypotézu H0 o nezávislosti.

Tabulka č. 5

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,633 ^a	2	,008
Likelihood Ratio	9,449	2	,009
Linear-by-Linear Association	7,129	1	,008
N of Valid Cases	821		

Analýza tedy prokázala závislost postoje k trestu smrti na faktu, zda má respondent dítě/ děti nebo nemá. Respondenti s dětmi jsou signifikantně více pro trest smrti.

Hypotéza 1.3. - Vliv velikosti domácnosti na postoj k trestu smrti

V případě proměnné o velikosti domácnosti dříve, než si stanovím alternativní hypotézu H1 o závislosti postoje k trestu smrti k velikosti domácnosti, ověřím vztah této proměnné k proměnné z předchozí hypotézy – zda má respondent dítě/ děti nebo ne. Mohu totiž předpokládat, že v případě dětí v rodině je též rodina větší, tedy výsledek obou testů hypotéz může být potenciálně zkorelovaný.¹⁷

Z výsledné tabulky je vidět jednoznačně, že vztah mezi oběma proměnnými existuje (ve větších domácnostech jsou děti).

¹⁷ Tabulku četností obou proměnných (velikost domácnosti a zda má respondent děti) a korelační koeficient zjistím z SPSS takto:

```
CROSSTABS
/TABLES=D6 BY D5
/FORMAT=AVALUE TABLES
/STATISTICS=CHISQ CORR
/CELLS=TOTAL
/COUNT ROUND CELL
```

Tabulka č. 6

		Kolik členů je ve Vaší domácnosti včetně Vás?				Total
		1	2	3	4	
Máte dítě/ děti?	Ano	4,30%	16,40%	22,30%	21,40%	64,40%
	Ne	6,30%	16,40%	6,50%	6,40%	35,60%
Total		10,50%	32,80%	28,80%	27,80%	100,00%

Vztah potvrzuje i korelační koeficient s hodnotou 0,282.¹⁸ Hodnota 0,282 ukazuje na mírnou korelaci obou proměnných.

Tabulka č. 7

Symmetric Measures		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T _b	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	-0,282	0,035	-8,036	,000c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	-0,284	0,035	-8,098	,000c
N of Valid Cases		749			

Hypotézu H₀ stanovuji standardně jako nezávislost postojů k trestu smrti podle velikosti domácnosti, zatímco H₁ stanovím na základě předchozí analýzy jako závislost ve směru čím větší domácnost, tím více souhlasí s trestem smrti.

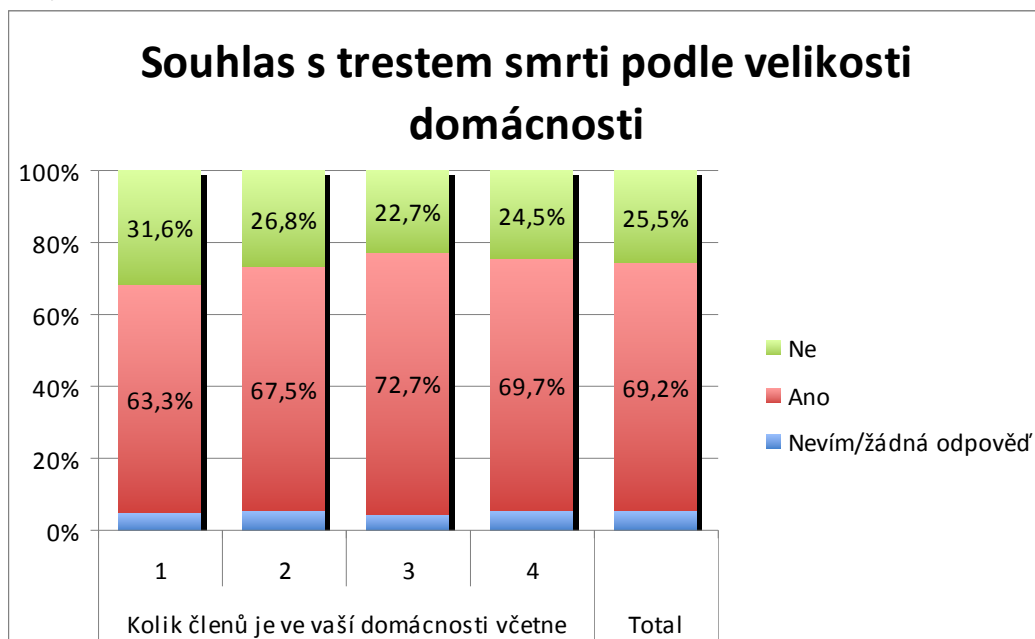
Výsledná tabulka třídění druhého stupně ukazuje na rostoucí souhlas s trestem smrti spolu s rostoucím počtem členů domácnosti až do počtu 3 členů domácnosti a vice versa pro nesouhlas s trestem smrti.

Tabulka č. 8

		Kolik členů je ve vaší domácnosti včetně Vás?				Total
		1	2	3	4	
Souhlasíte s trestem smrti?	Nevím/žádná	5,1%	5,7%	4,6%	5,8%	5,3%
	Ano	63,3%	67,5%	72,7%	69,7%	69,2%
	Ne	31,6%	26,8%	22,7%	24,5%	25,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

¹⁸ Korelační koeficient vychází záporný -0,282, protože hodnota "ano" je 1 a "ne" je 2, tzn. matematicky vyjde R² záporný, nicméně ukazuje na kladnou lineární závislost mezi oběma proměnnými.

Graf č. 5

Výsledek ovšem není statisticky významný, protože $\alpha = 0,05$ je menší než $p = 0,767$. Nelze tedy H_0 o nezávislosti zamítnout. I přes původní (byť nepřilíš silnou) korelaci je zde důležité, že souhlas s trestem smrti roste až do počtu 3 členů domácnosti. V případě jiného nastavení kategorií, např. 1 člen domácnosti, 2 členové a 3 a více členů domácnosti bychom tak mohli zjistit jiný výsledek a hypotézu H_0 potenciálně odmítnout. Tuto analýzu provedu níže pod tabulkou testu dobré shody pro původní hypotézu.

Těž je potřeba mít na vědomí, že jedna z absolutních četností hodnot v tabulce je menší než 5, což je porušení podmínky pro správné provedení testu.

Tabulka č. 9

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,325 ^a	6	,767
Likelihood Ratio	3,278	6	,773
Linear-by-Linear Association	1,244	1	,265
N of Valid Cases	749		

a. 1 cells (8,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,22.

Úprava kategorií otázky D5¹⁹

Vliv na korelační koeficient ve vztahu s proměnnou D6 (má/ nemá dítě/ děti):

Tabulka č. 10

		počet členů domácnosti 3 kategorie			Total
		1	2	3+	
Máte dítě/ děti?	Ano	4,30%	16,40%	43,70%	64,40%
	Ne	6,30%	16,40%	13,00%	35,60%
Total		10,50%	32,80%	56,60%	100,00%

Tabulka č. 11

Symmetric Measures		Value	Asymp. Std. Errora	Approx. Tb	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	-0,3	0,035	-8,6	,000c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	-0,309	0,035	-8,882	,000c
N of Valid Cases		749			

Korelační koeficient mírně naroste na 0,3, překódování kategorií tedy větší vliv na vztah obou proměnných nepřináší.

Pokud si opět stanovím H0 o nezávislosti a proti ní H1, kdy větší domácnost přináší pozitivnější postoj k trestu smrti, analýza ukazuje následující:

Tabulka č. 12

		počet členů domácnosti 3 kategorie			Total
		1	2	3	
Souhlasíte s trestem smrti?	Nevím/žádná odpověď	5,10%	5,70%	5,20%	5,30%
	Ano	63,30%	67,50%	71,20%	69,20%
	Ne	31,60%	26,80%	23,60%	25,50%
Total		100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Je tedy jednoznačně z tabulky vidět větší souhlas s rostoucí velikostí domácnosti.

Tabulka č. 13

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,792a	4	0,593
Likelihood Ratio	2,73	4	0,604
Linear-by-Linear Association	1,708	1	0,191
N of Valid Cases	749		

¹⁹ RECODE D5 (4=3) (ELSE=Copy) INTO D5_REC.

VARIABLE LABELS D5_REC 'pocet clenu domacnosti 3 kategorie'.

EXECUTE

Ovšem pohled na výsledky χ^2 testu dobré shody ukazuje jednoznačně opět na nesignifikanci tohoto výsledku a tedy hypotézu H_0 o nezávislosti obou proměnných opět nelze zamítnout.

Navíc se opět objevuje jedna z absolutních četností hodnot v tabulce menší než 5, což je porušení podmínky pro správné provedení testu. Statistickým řešením by bylo další sloučení kategorií, nicméně zde již k dalšímu sloučení, aniž by byla narušena věcnost, nemůže dojít, protože nelze už více sloučit velikost domácnosti, protože i kdybychom se dostali na statisticky významný výsledek, nebude možné ho smysluplně interpretovat.

Hypotéza 1.4. – Vliv věku respondent na jeho postoj k trestu smrti

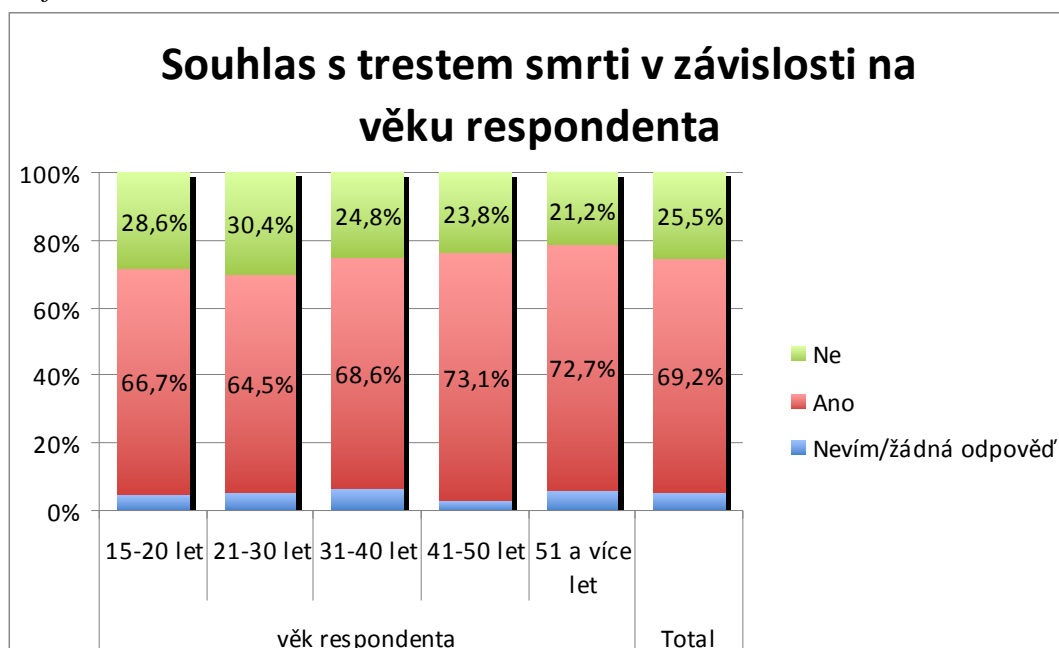
Hypotéza H_0 zní: věk respondent nemá vliv na jeho postoj k trestu smrti, alternativní hypotéza H_1 naopak: věk respondenta ovlivňuje jeho postoj k trestu smrti.

Tabulka třídění druhého stupně a graf ukazují na postupný nárůst souhlasu s trestem smrti spolu s rostoucím věkem až do cca 50 let. Nárůst není velký, což potvrzuje i test dobré shody, ve kterém pozorovaná hodnota χ^2 nedosahuje kritické hodnoty, a nelze tak H_0 o nezávislosti obou proměnných zamítnout.

Tabulka č. 14

		věk respondenta					Total
		15-20 let	21-30 let	31-40 let	41-50 let	51 a více let	
Souhlasíte s trestem smrti?	Nevím/žádná	4,8%	5,1%	6,6%	3,1%	6,1%	5,4%
	Ano	66,7%	64,5%	68,6%	73,1%	72,7%	69,2%
	Ne	28,6%	30,4%	24,8%	23,8%	21,2%	25,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf č. 6

Tabulka č. 15

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,361 ^a	8	,498
Likelihood Ratio	7,524	8	,481
Linear-by-Linear Association	2,854	1	,091
N of Valid Cases	821		

Hypotéza 1.5. – Vliv nejvyššího dosaženého vzdělání respondenta na jeho postoj k trestu smrti

Pro tuto hypotézu mohou opět vycházet z výzkumu CVVM, který ukazuje, že vysokoškolsky vzdělaní lidé jsou více pro trest smrti nežli lidé s nižším vzděláním. Hypotéza H0 je formulována jako neexistence vlivu nejvyššího dosaženého vzdělání respondenta na jeho postoj k trestu smrti, alternativní hypotéza H1 naopak: nejvyšší dosažené vzdělání respondenta ovlivňuje jeho postoj k trestu smrti.

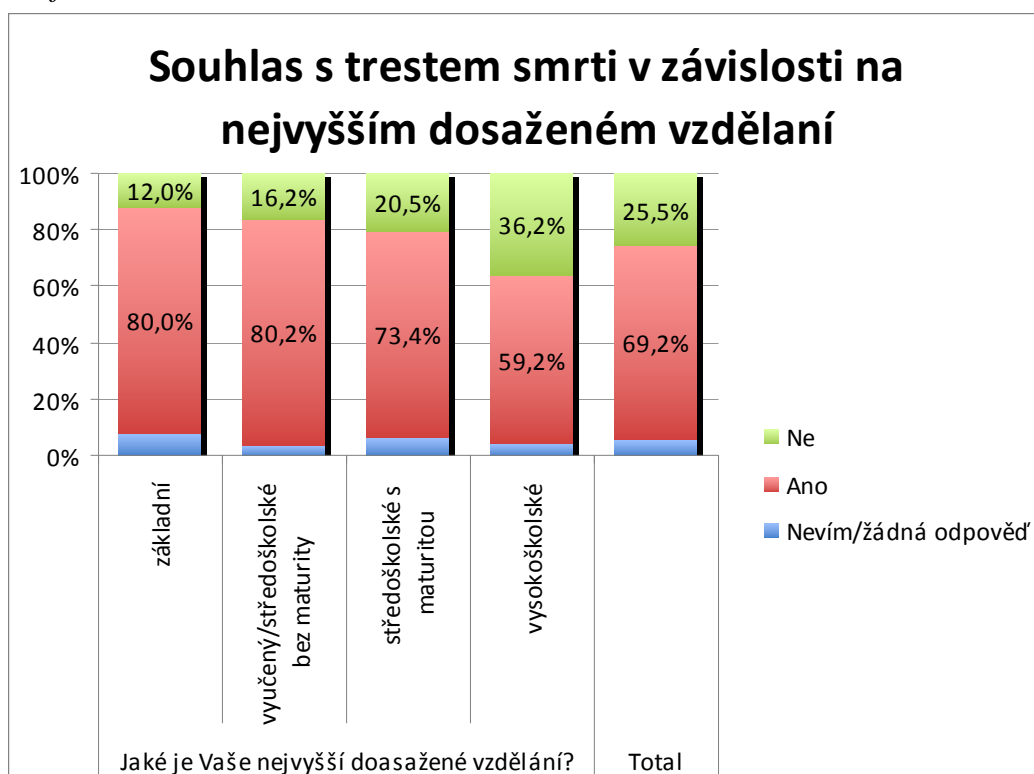
Tabulka třídění druhého stupně a graf ukazují na postupný nárůst nesouhlasu s trestem smrti spolu s rostoucím vzděláním s významnějším skokem u VŠ vzdělaných respondentů.

Test dobré shody, ve kterém pozorovaná hodnota χ^2 přesahuje kritickou hodnotu, toto potvrzuje na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ zamítáme H_0 o nezávislosti obou proměnných, protože vztah byl potvrzen.

Tabulka č. 16

		Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?				Total
		základní	vyučení/stře doškolské bez maturity	středoškolské s maturitou	vysokoškolské	
Souhlasíte s trestem smrti?	Nevím/žádná	8,0%	3,6%	6,1%	4,6%	5,4%
	Ano	80,0%	80,2%	73,4%	59,2%	69,2%
	Ne	12,0%	16,2%	20,5%	36,2%	25,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf č. 7

Tabulka č. 17

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	49,878 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	37,856	8	,000
Linear-by-Linear Association	22,449	1	,000
N of Valid Cases	821		

Hypotéza 1.6. – vliv čistého příjmu domácnosti na postoj k trestu smrti

Proměnná čistý příjem domácnosti by mohla být zkorelovaná se vzděláním (vyšší dosažené vzdělání přináší vyšší ohodnocení), nicméně respondent nemusí být nutně tím reprezentativně vzdělaným v rámci domácnosti. Pro to, abych přesněji stanovila alternativní hypotézu H1 (H0 bude opět hypotéza o nezávislosti obou proměnných příjem a vztah k trestu smrti), podívám se nejdřív na jejich vzájemný vztah.

Tabulka č. 18

		Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání				Total
		základní	vyučený/středoškolské bez maturity	středoškolské s maturitou	vysokoškolské	
příjem	Do 15 000 Kč	13,60%	19,00%	9,00%	4,90%	9,10%
	15 001 - 25 000 Kč	50,00%	33,30%	32,80%	18,00%	28,10%
	25 001 - 35 000 Kč	22,70%	25,70%	29,90%	28,90%	28,80%
	35 001 - 50 000 Kč	9,10%	19,00%	21,50%	32,70%	24,80%
	50 001 - 80 000 Kč		2,90%	5,20%	11,30%	6,90%
	80 001 Kč a více	4,50%		1,50%	4,10%	2,30%
Total		100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Tabulka č. 19

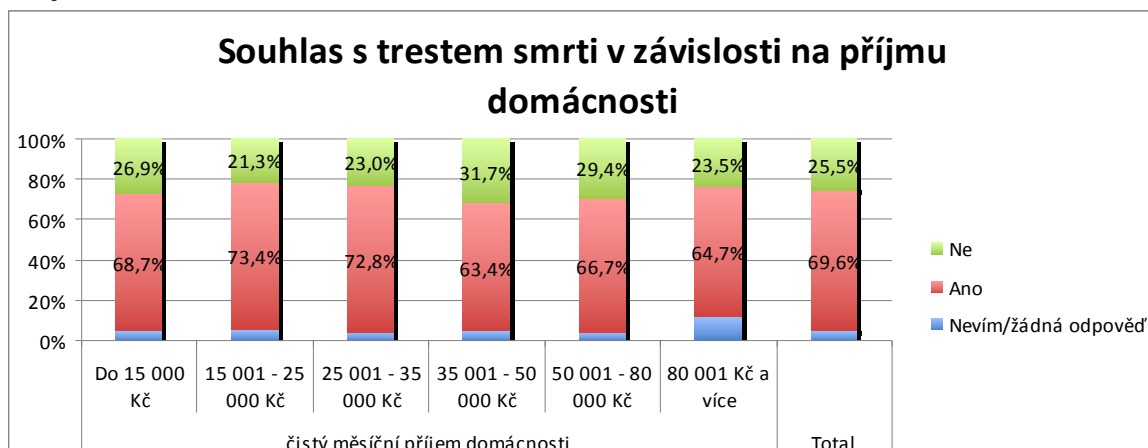
Symmetric Measures		Value	Asymp. Std. Errora	Approx. Tb	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	0,269	0,034	7,569	,000c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	0,279	0,035	7,863	,000c
N of Valid Cases		737			

Vzájemný vztah vyjádřený korelačním koeficientem není silný (0,269), proto nebudu u H1 určovat směr a omezím se na “závislost proměnné čistý příjem domácnosti na postoji k trestu smrti”).

Tabulka č. 20

		čistý měsíční příjem domácnosti						Total
		Do 15 000 Kč	15 001 - 25 000 Kč	25 001 - 35 000 Kč	35 001 - 50 000 Kč	50 001 - 80 000 Kč	80 001 Kč a více	
Souhlasíte s trestem smrti?	Nevím/žádná	4,5%	5,3%	4,2%	4,9%	3,9%	11,8%	4,9%
	Ano	68,7%	73,4%	72,8%	63,4%	66,7%	64,7%	69,6%
	Ne	26,9%	21,3%	23,0%	31,7%	29,4%	23,5%	25,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf č. 8

Tabulka č. 21

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,046 ^a	10	,528
Likelihood Ratio	8,498	10	,580
Linear-by-Linear Association	1,365	1	,243
N of Valid Cases	738		

Příjem domácnosti na první pohled nemá jednoznačný vliv na postoj trestu smrti, což potvrzuje i hodnota χ^2 , která nedosahuje kritické hodnoty a H_0 tedy nezamítáme.

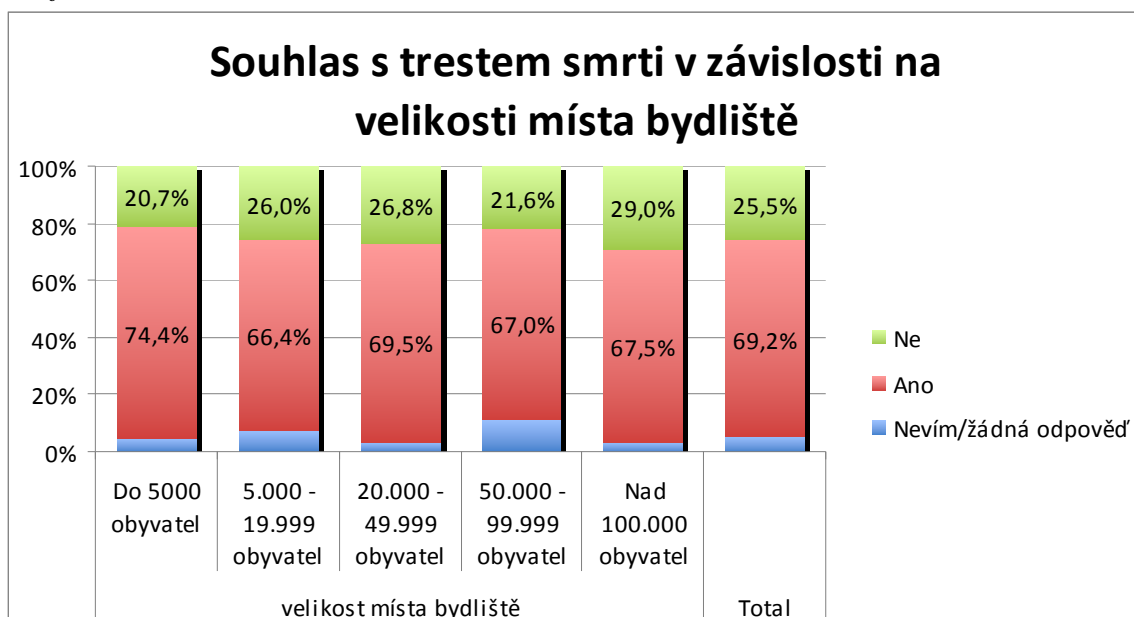
Hypotéza 1.7. – vliv velikosti místa bydliště na postoj k trestu smrti

Hypotéza H_0 je formulována jako nezávislost velikosti místa bydliště respondenta na jeho postoj k trestu smrti, alternativní hypotéza H_1 zní naopak tak, že velikost místa bydliště respondenta má vliv na jeho postoj k trestu smrti.

Tabulka č. 22

		velikost místa bydliště					Total
		Do 5000 obyvatel	5.000 - 19.999 obyvatel	20.000 - 49.999 obyvatel	50.000 - 99.999 obyvatel	Nad 100.000 obyvatel	
Souhlasíte s trestem smrti?	Nevím/žádná	4,9%	7,6%	3,7%	11,4%	3,5%	5,4%
	Ano	74,4%	66,4%	69,5%	67,0%	67,5%	69,2%
	Ne	20,7%	26,0%	26,8%	21,6%	29,0%	25,5%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf č. 9

V tabulce třídění druhého stupně a grafu můžeme vidět jistou tendenci k růstu souhlasu s trestem smrti spolu s rostoucí velikostí místa bydliště. Zajímavá je poslední kategorie, která se od ostatních hodně liší v množství respondentů, kteří s trestem smrti nesouhlasí (v ČR je 6 měst s počtem obyvatel nad 100tis. - Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Liberec a Olomouc).

Tabulka č. 23

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,921 ^a	8	,061
Likelihood Ratio	13,747	8	,089
Linear-by-Linear Association	3,469	1	,063
N of Valid Cases	821		

Test dobré shody ovšem rozdílů nevyhodnocuje jako statisticky významné, pozorovaná hodnota χ^2 nepřesahuje kritickou hodnotu, tedy na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ nezamítáme H_0 o nezávislosti obou proměnných.

Hypotéza 1.9 – vliv regionu bydliště na postoj k trestu smrti

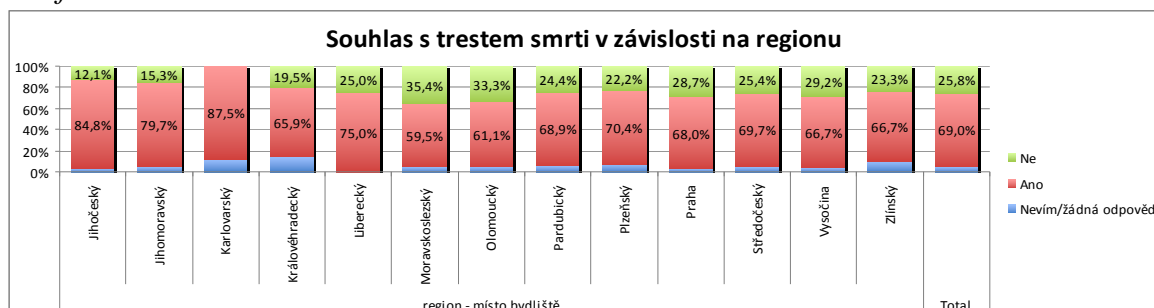
Vliv regionu mohou považovat za zkorelovaný s velikostí místa bydliště, potenciálně i s čistým příjmem domácnosti, nicméně v tomto případě mi to nenapoví na možný směr vztahu, protože ani jedna z těchto předchozích nulových hypotéz nebyla zamítnuta.

Hypotézu H0 tedy formulují jako nezávislost regionu bydliště respondenta k jeho postoji k trestu smrti, alternativní hypotéza H1 zní naopak tak, že region má vliv na jeho postoj k trestu smrti.

Tabulka č. 24

		region - místo bydliště													Total
		Jihočeský	Jihomoravský	Karlovarský	Královéhradecký	Liberecký	Moravskoslezský	Olomoucký	Pardubický	Plzeňský	Praha	Středočeský	Vysočina	Zlínský	
Souhlasíte s trestem smrtí?	Nevím/žádná	3,0%	5,1%	12,5%	14,6%	19,5%	5,1%	5,6%	6,7%	7,4%	3,3%	4,9%	4,2%	10,0%	5,2%
	Ano	84,8%	79,7%	87,5%	65,9%	75,0%	59,5%	61,1%	68,9%	70,4%	68,0%	69,7%	66,7%	66,7%	69,0%
	Ne	12,1%	15,3%	100,0%	19,5%	25,0%	35,4%	33,3%	24,4%	22,2%	28,7%	25,4%	29,2%	23,3%	25,8%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Graf č. 10

Zajímavé je, že některé z předchozích měst s více než 100tis. obyvatel se zde opět objevují coby region s více negativním postojem k trestu smrti v relativním srovnání s ostatními (Praha, Liberecký, Olomoucký, Moravsko-slezský region), navíc ještě Vysočina.

Tabulka č. 25

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,637 ^a	24	,197
Likelihood Ratio	30,916	24	,156
Linear-by-Linear Association	3,784	1	,052
N of Valid Cases	772		

Test dobré shody přináší vyšší kritickou hodnotu χ^2 než hodnotu pozorovanou, a proto nemůžeme zamítnout hypotézu H_0 o nezávislosti.

Navíc je zde několik buněk tabulky s velmi malými četnostmi, což omezuje vypovídací schopnost χ^2 testu.

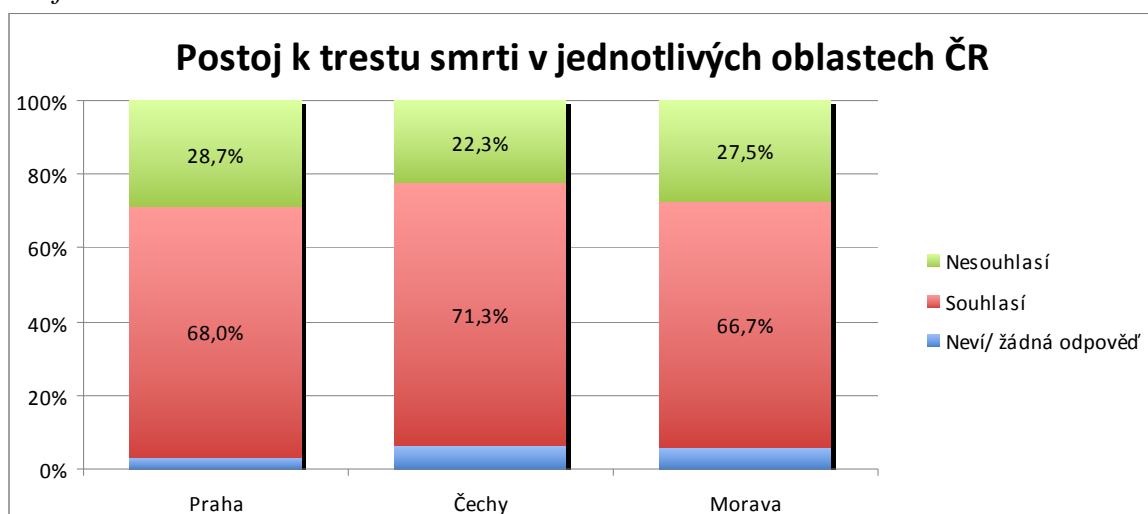
I z toho důvodu jsem se rozhodla seskupit jednotlivé regiony do třech velkých oblastí – Praha, Čechy a Morava a analýzu provést znovu se stejnými hypotézami.

Výsledek ukazuje, že po vzájemném srovnání třech zvolených oblastí je v Praze větší proporce respondentů, kteří jsou proti trestu smrti, zatímco v Čechách je naopak větší procento respondentů pro trest smrti. χ^2 test je v tomto případě plně vypovídající (již se zde neobjevují malé četnosti) a při hodnotě $p = 0,186$ musím potvrdit původní hypotézu o nezávislosti H_0 , tedy vztah, který jsem z tabulky a grafu odvodila, není dostatečně silný, abych ho mohla označit za statisticky významný.

Tabulka č. 26

		region 3 kategorie			Total
		Praha	Čechy	Morava	
Souhlasíte s trestem smrti?	Neví/ žádná odpověď	3,3%	6,4%	5,9%	5,40%
	Souhlasí	68,0%	71,3%	66,7%	69,20%
	Nesouhlasí	28,7%	22,3%	27,5%	25,50%
Total		100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Graf č. 11

Tabulka č. 27

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,182a	4	0,186
Likelihood Ratio	6,47	4	0,167
Linear-by-Linear Association	0,83	1	0,362
N of Valid Cases	821		

Většina sociodemografických charakteristik se jako signifikantní ve vztahu k postoji k trestu smrti neprojevila; každopádně závislost jsem identifikovala u dvou proměnných a je tedy zřejmé, že lidé s dětmi a méně vzdělaní jsou více pro trest smrti.

Hypotézy 2 – hlavní část dotazníku

V hlavní části dotazníku se nachází otázky týkající se postoje k trestu smrti, důvody pro své stanovisko, příčiny s potenciální souvislostí pro své stanovisko a také otázky zaměřené na znalost základních faktů týkajících se trestu smrti.

Hypotézy rozdělím podle jednotlivých tematických okruhů na:

2.1 důvody pro/ proti trestu smrti

2.2 potenciální příčiny pro postoj k trestu smrti na základě zkušenosti s trestnou činností

2.3 vliv základních znalostí reálií souvisejících s trestem smrti na postoj k trestu smrti

2.4 další hypotézy

Hypotézy 2.1 – důvody pro/ proti trestu smrti

Tyto hypotézy vychází z očekávaných nejčastějších důvodů pro a proti trestu smrti na základě teoretických zdrojů, které uvádějí, že nejčastějšími důvody pro trest smrti jsou možnost recidivy, odstrašující účinek, odplata za bolest a provinění, msta aneb oko za oko, zub za zub a také ekonomická úspora. Naopak jako důvody proti se uvádějí nemožnost nápravy, porušení základních lidských práv, cílená justiční vražda a neprokazatelnost odstrašujícího účinku trestu smrti. [Drbohlav 2005].

Metodologii zpracování dat uvádím v poznámce.²⁰

Respondentů, kteří odpověděli, že souhlasí s trestem smrti, jsem se ptala dále na důvody, proč souhlasí s trestem smrti.²¹

Hypotéza 2.1.1.

Mojí hypotézou 2.1.1. je to, že nejčastějšími důvody příznivců trestu smrti jsou recidiva, odstrašení, odplata za bolest, msta a ekonomická úspora.

Výsledky (pro přehlednost uspořádané do grafu) ukazují následující:

Jednoznačně nejčastější odpověď je ta, že vrah nemá právo žít a trest smrti si zaslouží, což lze interpretovat jako jiné vyjádření pro mstu. Další důvody, které jsem uvedla ve své hypotéze, následují a jsou zmiňované velmi často. Mou původní hypotézu tedy přijímám.

²⁰ Vzhledem k tomu, že se jedná o analýzu otevřených otázek, tak jsem nejdříve z SPSS datového souboru vyexportovala do MS Excel string (textové) otevřené otázky Q6 a Q7, které jsem okódovala a importovala zpět jako numerické.

Samotná analýza překódovaných proměnných pak proběhla prostřednictvím multiple response tabulek. Nejdřív jsem tedy v SPSS nadefinovala multiple response tabulku a podívala se na frekvenci jednotlivých odpovědí.

²¹ SPSS syntax:

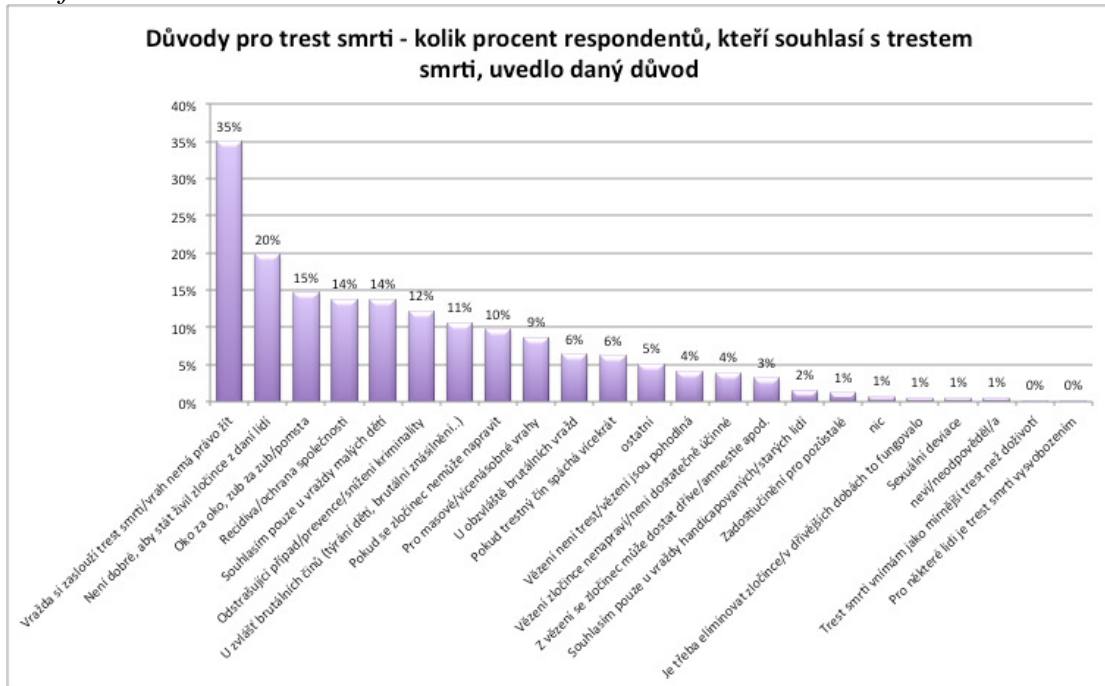
```
MULT RESPONSE GROUPS=$Q6_multi 'důvody pro trest smrti' (q6_1 q6_2 q6_3 q6_4 q6_5 q6_6 q6_7 (0,999))
```

```
/FREQUENCIES=$Q6_multi..
```

```
MULT RESPONSE GROUPS=$Q7_multi 'důvody proti trestu smrti' (q7_1 q7_2 q7_3 q7_4 q7_5 (0,999))
```

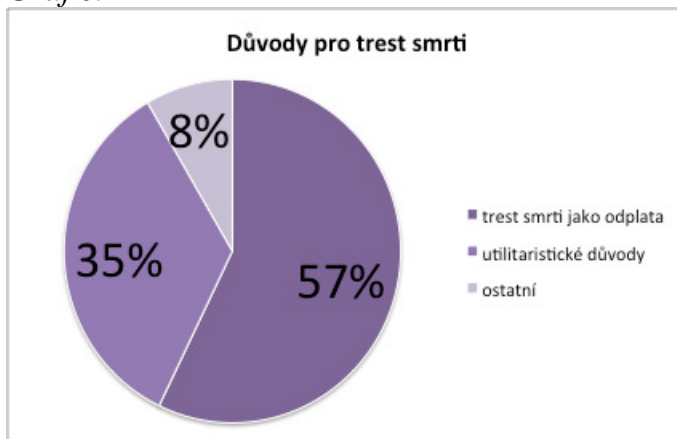
```
/FREQUENCIES=$Q7_multi.
```

Graf č. 12

Dále jsem se odpovědi sloučila podle významu do několika témat a podívala se na jejich podíl na celkových odpovědích.

Graf č. 12

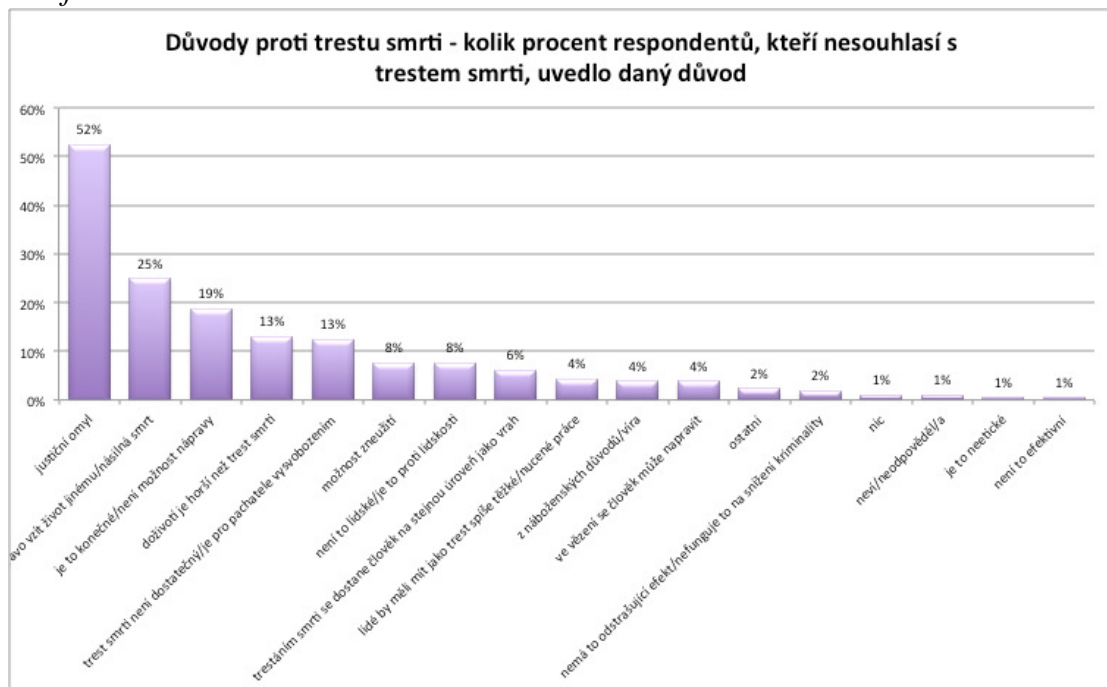
Z výsledku je patrné, že přes 90 % odpovědí lze sloučit do dvou témat – odplata společnosti za trestný čin a utilitaristické důvody. Jednoznačnou převahu mají odpovědi s charakterem msty za vykonaný skutek a až za nimi jsou ty praktické utilitaristické důvody, jako je prevence nebo finanční úspora společnosti. To ukazuje na silné spojení trestu smrti s emocemi, které zde zastiňují praktické důvody pro trest smrti.

Hypotéza 2.1.2.

Respondentů, kteří s trestem smrti nesouhlasí, jsem se naopak ptala následně z jakého důvodu nesouhlasí. Hypotézu 2.1.2 jsem si formulovala jako nejčastější následující důvody, kterými opodstatňují respondenti svůj negativní postoj k trestu smrti - možné odsouzení nevinného, porušení základních lidských práv, justiční vražda a neefektivnost trestu smrti coby odstrašujícího příkladu.

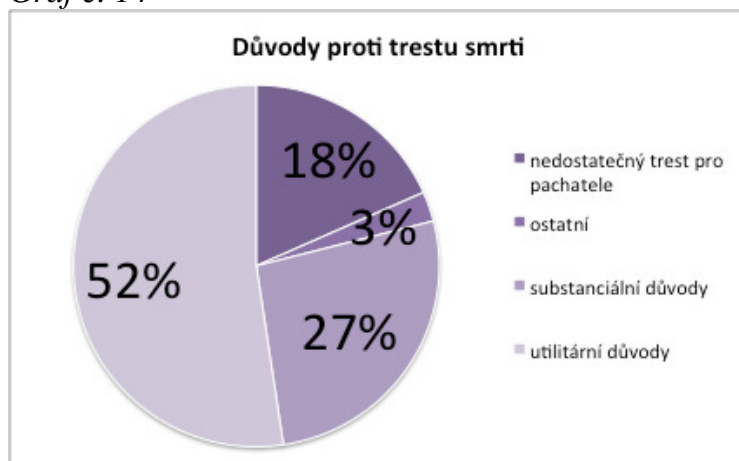
Z výsledků (pro přehlednost opět uspořádané do grafu) skutečně vyplývá, že hlavním důvodem je justiční omyl, následovaný dalšími důvody, které jsem formulovala v hypotéze 2.1.2. Hypotézu tedy nezamítám.

Graf č. 13

Stejně jako u předchozí hypotézy jsem odpovědi sloučila podle jejich významu do několika témat a analyzovala jejich podíly na všech důvodech (tématech), které respondenti uvedli proti trestu smrti.

Graf č. 14

V koláčovém grafu je dobře vidět, že téměř všechny důvody lze rozdělit do tří témat – více než polovina důvodů se dotýká utilitárních důvodů, jako je např. justiční omyl či faktu, že není možné trest smrti (po vykonání) vzít zpět – toto je určitě zřejmé, justiční omyly, speciálně ve spojení s trestem smrti, jsou velmi oblíbeným mediálním tématem, často se toto téma objevuje též v nevědeckých a nepublicistických pramenech, jako jsou knihy z oblasti beletrie, kriminální filmy apod. Zhruba čtvrtina se dotýká substanciálních důvodů (tedy odmítání trestu smrti jako takového, např. protože je nespravedlivý a pro moderního člověka nepřijatelný), což ukazuje na současnou míru humánnosti naší společnosti. Téměř pětina odpovědí vyjadřuje, že trest smrti není pro pachatele dostatečný, je to pro něj vysvobození, což je zajímavé, protože respondenti nesouhlasí s trestem smrti z důvodu, že je to „příliš málo“.

Hypotézy 2.2 – postoj k trestu smrti na základě zkušenosti s trestnou činností

V dotazníku se respondentů ptám na několik otázek, které mají za úkol zmapovat jejich (pasivní) zkušenost s trestnou činností.

Jsou to následující:

Q1. Jaká je podle Vás kriminalita v místě Vašeho bydliště?

Q2. Setkal/a jste se Vy osobně někdy s násilnou trestnou činností (tzn. skutek, při kterém bylo použito násilí, např. při krádeži, přepadení atd.)?

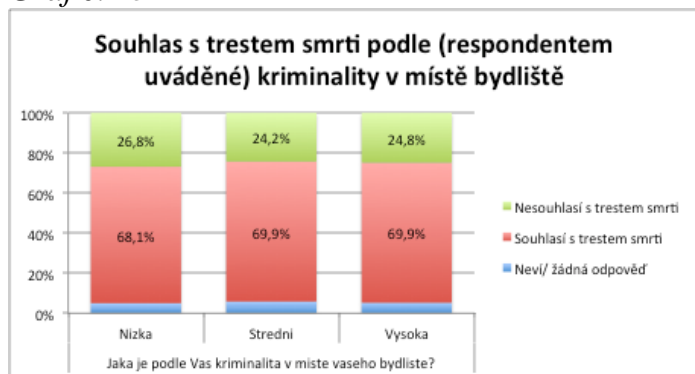
Q3. Došlo někdy ve Vašem blízkém okolí k úmrtí v důsledku násilné trestné činnosti?

Vycházím zde z teorie, že lidé, kteří mají osobní zkušenost s kriminalitou, mají méně zkreslenou představu o fungování naší justice a nejsou do takové míry ovlivněni mediálním obrazem, což má vliv i na jejich názory na trestání ve společnosti [Tomášek 2010].

Hypotéza 2.2.1. – H0: vnímaný stupeň kriminality v místě bydliště neovlivňuje postoj k trestu smrti, H1: stupeň kriminality v místě bydliště ovlivňuje postoj k trestu smrti.

Graf níže potvrzuje jen nepatrný rozdíl mezi postoji respondentů s ohledem na různou kriminalitu v místě bydliště. Totéž potvrzuje χ^2 test dobré shody při $p = 0,945$ – tedy podstatně vyšší hodnotě než je $\alpha = 0,05$. Hypotézu H0 tedy nezamítám.

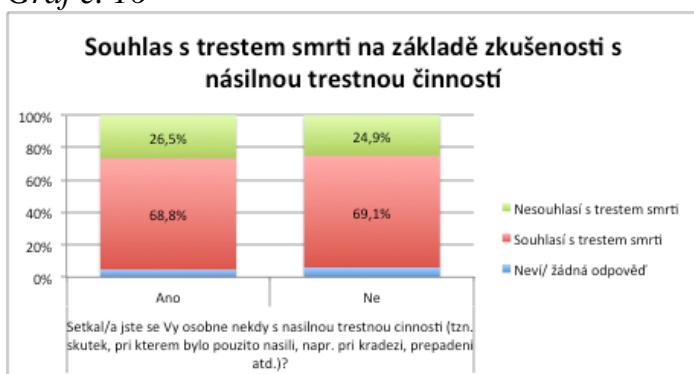
Graf č. 15

Hypotéza 2.2.2 – H0: zkušenost s násilnou trestnou činností neovlivňuje postoj k trestu smrti, H1: zkušenost s násilnou trestnou činností ovlivňuje postoj k trestu smrti

Graf níže opět potvrzuje jen velmi malý rozdíl mezi postoji respondentů se zkušeností a bez zkušenosti s trestnou činností. χ^2 test dobré shody i v tomto případě potvrzuje nesignifikanci rozdílu ($p = 0,7 > \alpha = 0,05$). Hypotézu H0 tedy opět nezamítám.

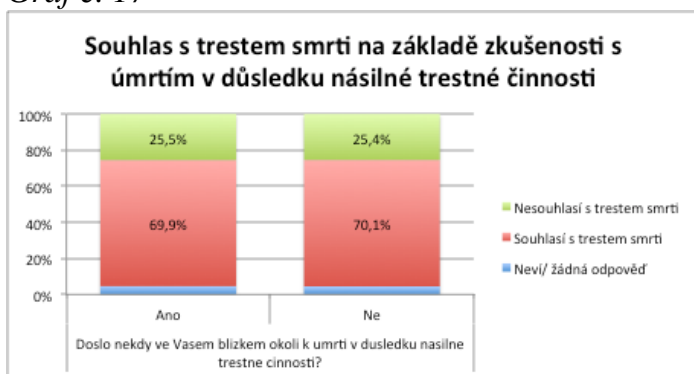
Graf č. 16

Hypotéza 2.2.3 – H₀: zkušenost s úmrtím v důsledku trestné činnosti neovlivňuje postoj k trestu smrti, H₁: zkušenost s úmrtím v důsledku trestné činnosti ovlivňuje postoj k trestu smrti

Z grafu usuzuji na minimální rozdíl v postoji respondentů se zkušeností a úmrtím v důsledku násilné trestné činnosti a bez. χ^2 test dobré shody potvrzuje tento nepatrný rozdíl a vyhodnocuje ho jako nesignifikantní. $p = 0,997 > \alpha = 0,05$. Hypotézu H₀ tedy opět nezamítám.

Graf č. 17

Jako shrnutí této sekce otázek musím jednoznačně prohlásit, že interakce s trestnou činností neovlivňuje postoj lidí k trestu smrti.

Hypotézy 2.3 – vliv základních znalostí reálií souvisejících s trestem smrti na postoj k trestu smrti

Tato skupina hypotéz vychází z toho, že člověk více vzdělaný v oblasti trestu smrti, tedy má buď (všeobecné) vzdělání na vyšší úrovni, nebo se o trest smrti zajímá, může mít k trestu smrti jiný postoj než člověk, který se o něj nezajímá a mnoho o něm neví. Vycházím zde z teorie, že lidé, kteří mají větší znalosti o trestu smrti, jsou méně ovlivnitelní médii a obecnými stereotypy [Tomášek 2010]. Domnívám se tedy, že čím lepší má respondent znalosti o trestu smrti, tím spíše je proti tomuto trestu.

Jako úvodní z této sekce kladu respondentům základní otázku – zda je v ČR v současnosti zaveden trest smrti. Jsem připravena položit hypotézu, kde znalost správné odpovědi bude přitahovat větší odpor k trestu smrti, nicméně s ohledem na relativně častou publikaci této tematiky v mediích považuji tuto otázku za tolik základní, že formuluji primárně hypotézu jinou – téměř všichni jsou si vědomí toho, že trest smrti v ČR není v současnosti zaveden. „Téměř všichni“ kvantifikuji jako alespoň 95 % dotazovaných.

Výsledná analýza v podobě frekvence této otázky (tabulka třídění prvního stupně) potvrzuje mou hypotézu, protože 98 % respondentů odpovědělo správně.

Graf č. 18

Nyní blíže k vlivu znalosti základních faktů z oblasti trestu smrti. Proto ověření tohoto faktoru formuluji několik hypotéz:

Hypotéza 2.3.1 – H0: postoj k trestu smrti není závislý na znalosti data zavedení trestu smrti v ČR/ Československu. Alternativní H1: vyšší znalost data zavedení trestu smrti v ČR/ Československu přináší negativnější postoj k trestu smrti

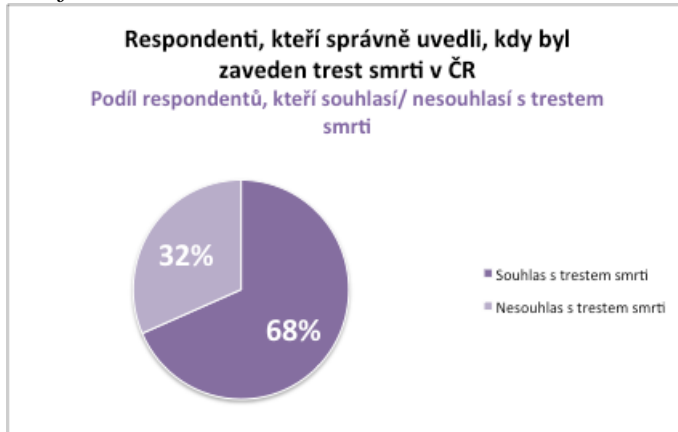
Hypotéza 2.3.2 – H0: postoj k trestu smrti není závislý na znalosti data zrušení trestu smrti v ČR/ Československu. Alternativní H1: vyšší znalost data zrušení trestu smrti v ČR/ Československu přináší negativnější postoj k trestu smrti

Hypotéza 2.3.3 – H0: neexistuje vztah mezi správnou znalostí pojmu „absolutní trest“ a postojem k trestu smrti. Alternativní H1: správná znalost pojmu „absolutní trest“ přináší více negativní postoj k trestu smrti

Výsledkem testování obou prvních hypotéz jsou zajímavá zjištění – respondenti, kteří toho o trestu smrti věděli více, jsou více pro trest smrti. Musím tedy původní hypotézy H0 pro 2.3.1 a 2.3.2 zamítnout, protože závislost existuje. Navíc je její směr opačný než původní H1 (tedy H1‘).

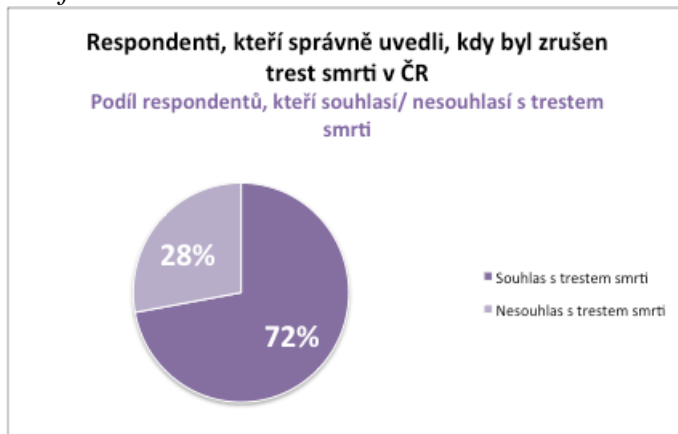
Hypotéza 2.3.1

Graf č. 19

Hypotéza 2.3.2

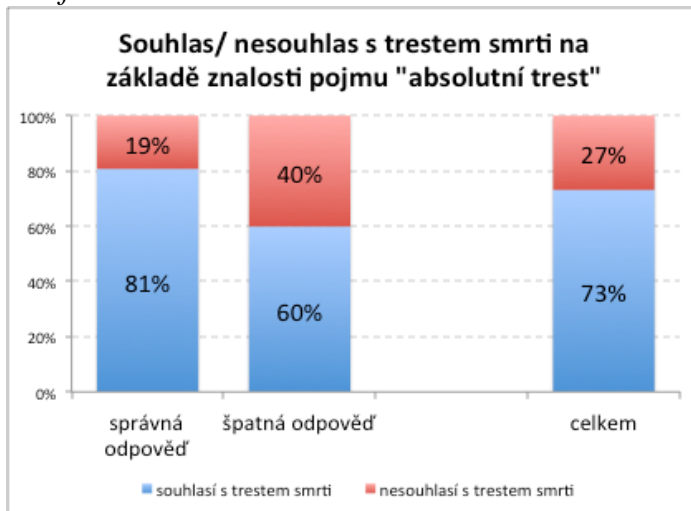
Graf č. 20

Hypotéza 2.3.3

Zde opět musím vyvrátit H_0 o nezávislosti postoje k trestu smrti na základě znalosti pojmu „absolutní trest“. Respondenti, kteří ví, co tento termín znamená, jsou pro trest smrti významně více ve srovnání s těmi, kteří tento pojem neznají.

Graf č. 21

Pokud mám shrnout celý blok hypotéz týkajících se znalostí základních dat o trestu smrti, musím konstatovat, že větší znalost trestu smrti přináší více pozitivní postoj k trest smrti. Samozřejmě to může být i obráceně, kdy respondenti, kteří souhlasí s trestem smrti, se o něj více zajímají a tedy o něm více ví.

Zde je nutné zdůraznit jedno riziko, vyplývající z použité metodologie sběru dat – online panelu. Ač je v instrukcích v dotazníku jasně deklarováno, že nejsou dobré ani špatné odpovědi a jde o to zjistit úroveň znalosti, je možné, že někteří

respondenti správné informace vyhledali a tedy zkreslili vypovídací schopnost tohoto bloku otázek. S podobnými druhy možného zkreslení se však setkáváme i u jiných druhů výzkumů, například face to face, kde respondenti mohou své odpovědi pouze tipovat, i když jsou žádáni, aby odpovídali pouze, když danou odpověď znají.

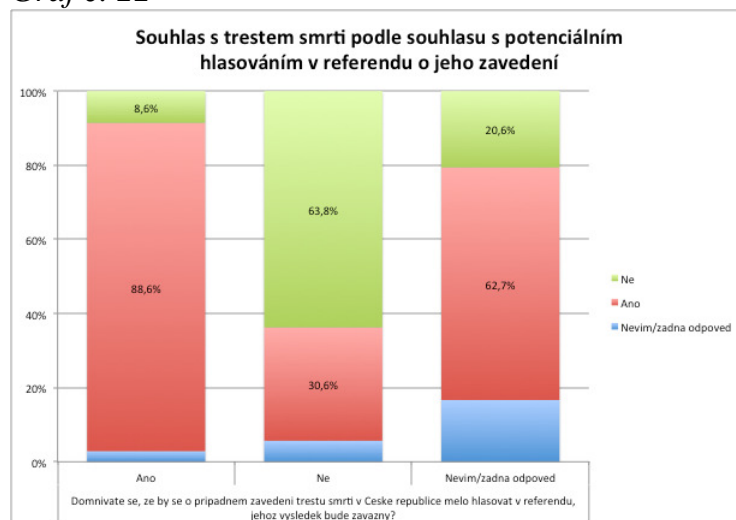
Hypotézy 2.4 – další hypotézy

Hypotéza 2.4.1 – vztah mezi možností ovlivnit zavedení trestu smrti a postojem k trestu smrti. Tato hypotéza vychází z otázky, zda by se mělo o trestu smrti hlasovat v referendu. Tuto hypotézu stavím jako spekulativní, jelikož se domnívám, že bude prokázána vzájemná závislost mezi možností ovlivnit zavedení trestu smrti a postojem respondenta k trestu smrti.

Jako testovanou H_0 si stanovím nezávislost mezi oběma proměnnými a jako H_1 naopak existenci vztahu, tedy, že postoj respondenta k trestu smrti má vliv na jeho postoj k potenciální možnosti ovlivnit zavedení trestu smrti.

Z výsledného grafu je velmi jasně patrný vztah mezi oběma proměnnými, kdy respondenti, kteří jsou pro trest smrti, jsou více pro možnost hlasování v referendu. χ^2 test dobré shody s hodnotou $p = 0,00$ jednoznačně označuje tento výsledek za signifikantní a H_0 o nezávislosti je tedy vyvrácena.

Graf č. 22

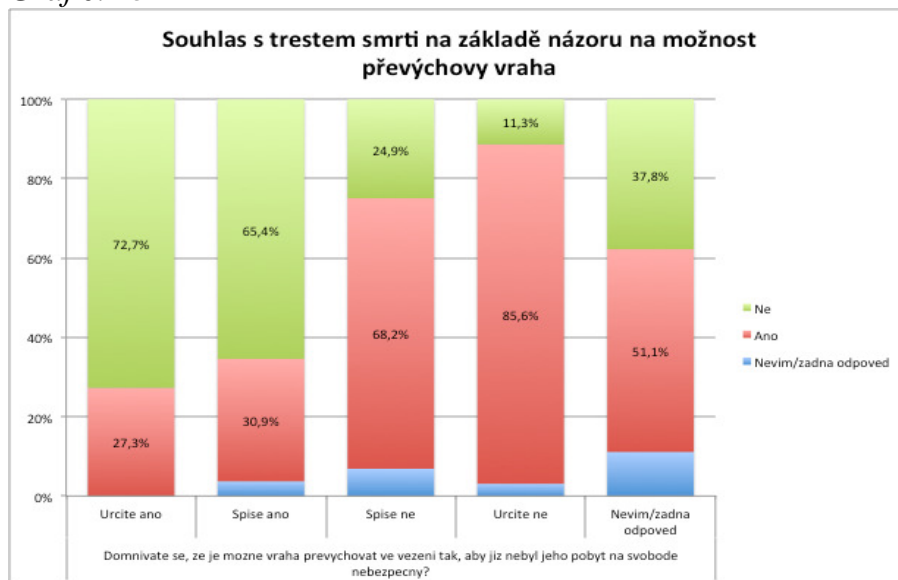
Hypotéza 2.4.2 – vztah mezi názorem na možnou převýchovu vraha a postojem k trestu smrti

Zde vycházím z teorie M. Foucaulta, který vysvětluje, že myšlenka možnosti a smysluplnosti převýchovy vězně postupně ovládla myšlení moderních společností, zejména v kontinentální Evropě a prosadila se mezi elitami, které určují trestní politiku. Pokud je tedy možné vraha převychovat, není již třeba jej popravovat. [Foucault 2000].

Testovaná hypotéza H₀ bude opět nezávislost mezi oběma proměnnými a jako H₁ bude existence vzájemného vztahu mezi možnostmi převýchovy vraha a jeho postoje k trestu smrti.

Z výsledného grafu je opět zřejmý vztah mezi oběma proměnnými, kdy respondenti, kteří se domnívají, že vraha lze převychovat, jsou méně pro trest smrti a s klesajícím názorem na možnost převýchovy roste pozitivní postoj k trestu smrti. Podle výsledku χ^2 testu dobré shody ($p = 0,00 < \alpha = 0,05$) znovu jednoznačně vyvracím H₀ o nezávislosti obou proměnných.

Graf č. 23

Lze tedy říci, že se zde potvrzuje Foucaultova myšlenka, jelikož lidé, kteří si myslí, že vraha ve vězení lze převychovat, jsou ve velké míře proti trestu smrti.

3.4. Shrnutí výsledků analýz

Výzkum postojů obyvatel České republiky k trestu smrti byl realizován v průběhu roku 2012 a 2013. Zúčastnilo se ho 821 respondentů. Pro výzkum byla zvoleno kvantitativní online dotazníkové šetření.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že 69% dotázaných je pro trest smrti, 26% je proti a 5% neví.

Výzkum byl rozdělen do dvou částí hypotéz. V první části byl testován vliv sociodemografických charakteristik na postoje k trestu smrti. V druhé části byly analyzovány otázky z hlavní části dotazníku, tzn. důvody pro a proti trestu smrti, postoj k trestu smrti na základě zkušenosti s kriminalitou, vliv znalostí a informací na postoj k trestu smrti a další otázky.

U první části testování sociodemografických charakteristik byl potvrzen vliv u vzdělání a také u otázky, zda respondent má či nemá děti. Bylo prokázáno, že s rostoucím vzděláním roste odmítání trestu smrti. Dále pak výsledky ukázaly, že respondenti, kteří mají děti, jsou více pro trest smrti než ti, kteří děti nemají.

U ostatních sociodemografických charakteristik (pohlaví, věk, čistý měsíční příjem domácnosti, velikost místa bydliště, region) nebyl prokázán vliv na postoje k trestu smrti.

Další částí byly hypotézy vztahující se k hlavní části dotazníku. Zde byly jako první testovány hlavní důvody pro a proti trestu smrti. Jako hlavní důvod pro trest smrti se potvrdila myšlenka msty, kdy vrah nemá právo žít a zaslouží si trest smrti. Důvody pro trest smrti byly rozděleny do dvou základních skupin, kde 57% tvoří skupina respondentů, kteří se vyjadřují pro trest smrti z důvodu odplaty a 35% respondentů pak jako hlavní důvod uvádí utilitaristické důvody. Hlavní důvod proti trestu smrti byl justiční omyl. Zde byli odpůrci trestu smrti rozděleni do tří kategorií, 52% tvořili respondenti, kteří uvedli utilitární důvody, 27% respondenti, kteří uvedli substanciální důvody a 18% respondentů pak uvedlo, že trest smrti nepovažují za dostatečný trest pro pachatele.

Další částí otázek z hlavního dotazníku byla skupina hypotéz zabývajících se vlivem zkušenosti s kriminalitou na postoje k trestu smrti. Respondentům byly

kladeny otázky na rozsah kriminality v místě jejich bydliště a také na jejich osobní zkušenost s kriminalitou a násilnými činy. Vztah mezi zkušeností s kriminalitou a postojem k trestu smrti nebyl prokázán.

Zkoumala jsem také vliv znalostí a informací na postoje k trestu smrti. Potvrdilo se, že většina respondentů (98%) ví, že v České republice není v současné době používán trest smrti. Bylo prokázáno, že respondenti, kteří byli více informovaní o trestu smrti a měli větší znalosti, se více přikláněli k trestu smrti. Zde jsem však brala na zřetel možné zkreslení, jelikož se jednalo o online výzkum, kdy si respondenti mohli případně správné odpovědi dohledat na internetu.

Výzkum také ukázal, že ti respondenti, kteří jsou pro hlasování o zavedení trestu smrti v referendu, jsou výrazně více pro trest smrti.

V poslední hypotéze se potvrdil vztah mezi názorem na možnou převýchovu vraha ve vězení a postojem k trestu smrti. Lidé, kteří si myslí, že lze vraha převychovat ve vězení, jsou výrazně více proti trestu smrti než ti, kteří si myslí, že vraha převychovat ve vězení nelze.

4. Závěr

Téma trestu smrti je stále aktuální. Představuje problém, o kterém se neustále diskutuje a tyto diskuze vzbuzují řadu emocí. Argumenty zastánců i odpůrců trestu smrti jsou velmi silné. Ti, kteří jsou pro trest smrti nejčastěji obhajují myšlenku, že vrah nemá právo žít, pokud toto právo upřel někomu jinému. Odpůrci se zas obávají možného justičního omylu a trest smrti se jim jeví v dnešní moderní době nehumánní. Toto téma dělilo společnost v minulosti a dělí ji i nyní. Ani jedno řešení není doposud jednoznačné a rozhodující.

Je dobře patrné, že lidská společnost prošla dlouhodobým vývojem, kdy dřívější kruté popravky byly postupně nahrazovány humánnějšími variantami, jakou je například smrtící injekce. Není tomu tak ale všude ve světě. I v dnešním civilizovaném světě existují stále země, které trest smrti provádí a v některých z nich jsou stále používány praktiky, které nelze považovat za humánní. Stále před námi stojí základní otázka, zda trest smrti vůbec člověk jako lidská bytost může

vykonávat a zda je to vůbec člověku přirozené. „Odmítnutí trestu smrti patří v současné době mezi hlavní pilíře evropské humanity.“ [Budinský 2002: 197] Na druhé straně se objevují názory, zda brutálního vraha lze ještě považovat za člověka, zda již neztrácí svou lidskou podstatu a nepřibližuje se spíše animálnímu světu. Zůstává tedy otázkou, do jaké míry je trest smrti mravním zlem.

V dřívějších dobách bylo svým způsobem jednodušší se vypořádat se smrtí, jelikož lidé díky náboženství často věřili, že smrt je jen změnou a že život v různých podobách existuje i nadále. Pro dnešní stále více ateistickou společnost tento aspekt již nefunguje. Lidé mají ke smrti zvláštní vztah, i když smrt je budoucností každého z nás, trvá nám často poměrně dlouho, než si to uvědomíme.

Evropské státy v průběhu druhé poloviny 20. století postupně opustily trest smrti, v České republice byl trest smrti zrušen po roce 1990, poslední poprava byla vykonána 2. února 1989. Tento trest byl nahrazen trestem doživotního vězení. Příznivci trestu smrti argumentují proti doživotnímu vězení tím, že je zde stále možnost předběžného propuštění či útěku, odpůrci naopak uvádějí, že doživotní trest je pro zločince větším trestem než poprava. V mém výzkumu například 18% respondentů tvrdí, že trest smrti je nedostatečný, je to pro vraha ulehčení, je to „příliš málo“.

Stále více se hovoří o resocializaci pachatele, o možnosti jeho převýchovy a nápravy. Proti tomu stojí praktické názory obyvatel, kteří mají pocit, že stát vynakládá nemalé náklady na život odsouzence, který si tyto výhody nezaslouží.

Zrušení trestu smrti představuje také odklon od totalitárních nebo autoritářských systémů vlády, které tento druh trestu masově využívaly (národně-socialistické a stalinistické režimy v Německu a Sovětském svazu). Tím se stává zrušení trestu smrti pro řadu států symbolem vybojované svobody a humanity .

Lidé v České republice (ale i jiné ve světě) jsou stále více ovládáni mediálním tlakem. Kriminalita je jedním z témat, které média často využívají. Dochází tak k výraznému zkreslení reality. Lidé mají tendenci problém vidět povrchně, zjednodušovat jej a vidět jej v těch nejhorších barvách. S tím souvisí také nedůvěra lidí v českou justici. Lidé, ačkoliv nemají dostatečné znalosti či vědomosti o

fungování justičních a policejních orgánů, je automaticky podceňují. Mají pocit, že justice je příliš měkká a to táhne k tendenci brát právo do vlastních rukou.

Jak je vidět z mého výzkumu, příznivci trestu smrti převažují nad odpůrci (cca 2/3 respondentů se vyjádřilo pro absolutní trest). Zároveň však zdůrazňují, že při existenci trestu smrti, je potřeba zamezit justičním omylům, je důležité zcela prokázat vinu pachateli. Lidé uvažují o trestu smrti jako trestu za nejhorší možné zločiny, jakými jsou brutální vražda, vraždy malých dětí či seniorů, opakované vraždy. Zdůrazňují také, že je důležité zjistit, zda zločinec nemůže být napraven a převychován ať již ve vězení nebo v psychiatrické léčebně.

Trest smrti byl v loňském roce podle Amnesty international obnoven v několika zemích, které ho nějakou dobu nepoužívaly. Například v Indii, Japonsku, Pakistánu nebo Gambii. Alarmující nárůst udělení trestu smrti byl v roce 2012 v Íráku. Na druhé straně lze říci, že v řadě zemí pokračuje trend od tohoto trestu ustupovat. Tato tendence byla v roce 2012 znatelná ve všech částech světa. K vykonání trestu smrti došlo v minulém roce „pouze“ v 21 zemích světa. Lze tedy doufat, že tato tendence bude v dalších letech sílit a rozšíří se i do dalších částí světa. Trest smrti porušuje základní lidské právo na život a je nejkrutějším, nehumánním a nejvíce degradujícím trestem.

Použitá literatura/Bibliografie:

- Barring, L. 2008. Trest smrti v dějinách lidstva. Praha: NAŠE VOJSKO
- Beccaria, C. 2009. O zločinech a trestoch. Bratislava: KALLIGRAM
- Bestová, C.C. 1996: Trest smrti v německo-českém porovnání. Brno: Doplněk
- Budinský, L. 2002. Popravy slavných. Praha: Euromedia Group – Knižní klub
- Formánková, P., Kura, P. 2008. Žádáme trest smrti. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů
- Foucault, M. 2000. Dohlížet a trestat. Praha: DAUPHIN
- Francek, J. 1999. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka publishers
- Koukalová, H., Gillernová, I. 2008. Pražské sociálně vědní studie. Některé podmínky pro efektivní vyšetřování trestných činnů. Praha: FSV UK
- Davies, D.J. 2007. Stručné dějiny smrti. Praha: VOLVOX GLOBATOR
- Dillman, D.A. 2007. Mail and Internet surveys. The Tailored design method. New Jersey: John Wiley&Sons
- Disman, M. 2000. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum
- Drbohlav, A. 2005. Etopedie I. Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy. Hradec Králové: GAUDEAMUS
- Dülmen, R. 2001. Divadlo hrůzy. Praha: Rybka Publisher
- Fico, R., Lovišek, M. 1991. Ludské práva. Bratislava: Archa
- Gaiser, T.J & Shreiner, A.E. 2009. A guide to conducting online research. Londýn: SAGE
- Hamerský, M. 2001. Přijatelnost trestu smrti (Otázky a odpovědi, Názory osobností). Brno: Bachant
- Chalupný E., Kypr, O. 1923. O trestu smrti. Anketa. Praha: Sociální služba
- Chmel, L. 2004. Nejslavnější popravy. Praha: Petrklíč
- Liška, O. a kol. 2006. Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR
- Malý, K. 1995. České právo v minulosti. Praha: Orac
- Monestier, M. 1998. Historie trestu smrti. Praha: Rybka Publisher
- Šubrt, J. 1995. Civilizační teorie Norberta Eliase. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum

- Suchý, O. 1991. Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon. Praha: LEGES
- Spiereburgh, P. 1984. The spectacle of suffering executions and the evolution of repression: From a preindustrial metropolis to the European experience. Cambridge: Cambridge University Press
- Svátek, J. 2004. Dějiny poprav a katů v Čechách. Praha: Havran
- Šubrt, J., Balon, J. 2010. Soudobá sociologická teorie. Praha: Grada publishing
- Tomášek, J. 2010. Úvod do kriminologie. Praha: Grada publishing
- Veselý, L. X. 2007. Doživotí. Praha: XYZ
- Zeman, P. a kol. 2011. Veřejnost a trestní politika. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Internetové zdroje:

- Amnesty international. Dostupné z www.amnesty.cz
- Centrum pro výzkum veřejného mínění. Dostupné z <http://cvvm.soc.cas.cz/>
- Trestní zákoník ČR. Dostupné z <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/trestni-zakonik-uplne-zneni>

Přílohy:

Příloha č. 1 - Dotazník

Dobrý den, ráda bych Vás požádala o spolupráci při výzkumu, který je realizován v rámci Univerzity Karlovy a jehož tématem je trestání ve společnosti. Zajímají mě pouze Vaše názory, neexistují žádné špatné či dobré odpovědi. Všechny Vaše odpovědi budou uchovány v naprosté anonymitě a budou zpracovány společně s dalšími dotazníky pouze pro statistické účely.

Vyplnění dotazníku Vám nezabere více než 15 minut.

DEMOGRAFICKÉ OTÁZKY

D1. Ve kterém kraji máte trvalé bydliště?

Praha	1
Středočeský	2
Jihočeský	3
Plzeňský	4
Karlovarský	5
Ústecký	6
Liberecký	7
Královéhradecký	8
Pardubický	9
Vysočina	10
Jihomoravský	11
Olomoucký	12
Zlínský	13
Moravskoslezský	14
	JJO

D2. Jaká je velikost vašeho místa bydliště?

Do 5000 obyvatel	1
5.000 – 19.999 obyvatel	2
20.000 – 49.999 obyvatel	3
50.000 – 99.999 obyvatel	4
Nad 100.000 obyvatel	5
	JJO

D3. Označte prosím, zda jste...? (vyberte vhodnou variantu)

Muž	1
Žena	2
	JJO

HLAVNÍ ČÁST

Q1. Jaká je podle Vás kriminalita v místě vašeho bydliště?

Nízká	1
Střední	2
Vysoká	3
	JJO

Q2. Setkal/a jste se Vy osobně někdy s násilnou trestnou činností (tzn. skutek, při kterém bylo použito násilí, např. při krádeži, přepadení atd.)?

Ano	1
Ne	2
Nevím/žádná odpověď	0
	JJO

Q3. Došlo někdy ve Vašem blízkém okolí k úmrtí v důsledku násilné trestné činnosti?

Ano	1
Ne	2
Nevím/žádná odpověď	0
	JJO

Q4. Co znamená podle Vašeho názoru pojem absolutní trest?

Trest smrti	1
Trest vězení na doživotí	2
Trest vězení s nejvyšší ostrahou	3
Jiné...vypište	4
Nevím/žádná odpověď	0
	JJO

Q5. Souhlasíte s trestem smrti? (Prosím vyjádřete svůj názor bez ohledu na to, za jakých podmínek souhlasíte či nesouhlasíte, své konkrétní důvody budete moci objasnit v následující otázce).

Ano	1	Přejděte na Q6
Ne	2	Přejděte na Q7
Nevím/žádná odpověď	0	Přejděte na Q8
	JJO	

Q6. Z jakého důvodu souhlasíte s trestem smrti? Prosím vysvětlete.

.....
OTEVŘENÁ OTÁZKA

(Přejděte na Q8)

Q7. Z jakého důvodu nesouhlasíte s trestem smrti? Prosím vysvětlete.

.....
OTEVŘENÁ OTÁZKA

Nyní se budu ptát na otázky, ve kterých budu zjišťovat konkrétní znalosti týkající se trestu smrti u nás i ve světě. Nejedná se však o znalostní test, Vaše odpovědi nebudou nijak hodnoceny. Budou pouze využity ve vědeckém výzkumu, pro který je důležité měřit skutečné povědomí lidí v České republice. Proto prosím nevyhledávejte nikde správné odpovědi. Pokud nebudete znát odpověď na danou otázku označte bod *Nevím/žádná odpověď* a pokračujte ve vyplňování dalších otázek.

Q8. Je v současné době v České republice zaveden trest smrti?

Ano	1
Ne	2
Nevím/žádná odpověď	0
	JJO

Q9. Kdy byl v České republice/Československu zaveden trest smrti?

.....OTEVŘENÁ
OTÁZKA

Q10. Kdy byl v České republice/Československu zrušen trest smrti? (OTÁZKA BUDE POLOŽENA POUZE TĚM RESPONDENTŮM, KTEŘÍ V OTÁZCE Q8 OZNAČILI KÓD 2 – V ČR NENÍ V SOUČASNÉ DOBĚ TREST SMRTI).

.....OTEVŘENÁ
OTÁZKA

Q11. Domníváte se, že je možné vraha převychovat ve vězení tak, aby již nebyl jeho pobyt na svobodě nebezpečný?

Určitě ano	1
Spíše ano	2
Spíše ne	3
Určitě ne	4
Nevím/žádná odpověď	0
	JJO

Q12. Domníváte se, že by se o případném zavedení trestu smrti v České republice mělo hlasovat v referendu, jehož výsledek bude závazný?

Ano	1
Ne	2
Nevím/žádná odpověď	0
	JJO

DEMOGRAFIE

D4. Mohl(a) byste mi prosím říci, kolik Vám je let?

..... zapište přesný věk

D5. Kolik členů je ve vaší domácnosti včetně Vás?

1	1
2	2
3	3
4	4
5 a více	5
	JJO

D6. Máte dítě/děti?

Ano	1
Ne	2
	JJO

D7. Kolik let je Vaším dětem?

1. dítě	
2. dítě	
3. dítě	
4. dítě	
5. dítě	
	JJO

D8. Jaký je čistý měsíční příjem Vaší domácnosti? (Prosím vyberte vhodnou kategorii)

Do 15 000 Kč	1
15 001 – 25 000 Kč	2
25 001 – 35 000 Kč	3
35 001 – 50 000 Kč	4
50 001 – 80 000 Kč	5
80 001 a více	6
Nevím/nechci odpovědět	0
	JJO

D9. Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání?

Základní	1
Vyučený/á/středoškolské bez maturity	2
Středoškolské s maturitou	3
Vysokoškolské	4
	JJO

Děkuji za spolupráci a za Váš čas.